

SUPRANACIONALIZAM

Čulin, Tomislav

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:370695>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2023-03-28**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

Sveučilište u Splitu

Filozofski fakultet

Supranacionalizam

Tomislav Čulin

Split, 2021.

Filozofski fakultet u Splitu

Odsjek za filozofiju

Diplomski studij povijesti i filozofije - nastavnički smjer

Supranacionalizam

Mentorica: doc. dr. sc. Marita Brčić-Kuljiš

Student: Tomislav Čulin

Split, rujan 2021.

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	4
UVOD.....	5
• POLITIČKA ZAJEDNICA.....	6-17
• Nacionalna država.....	9-12
• Suverenitet.....	12-17
• TEORIJSKI OKVIR SUPRANACIONALIZMA.....	18-30
• Ideja <i>vječnog mira</i> ili globalni mir.....	19-26
• Ideja pravednost u <i>Pravu naroda</i>	26-30
• SUPRANACIONALIZAM U PRAKSI.....	31-39
• Kako je zamišljena Europska unija?.....	31-34
• Europska unija kao čuvarica nacionalne države.....	34-39
ZAKLJUČAK.....	40
<i>SUMMARY</i>	41
BIBLIOGRAFIJA I PRILOZI.....	42-44

SAŽETAK

U ovome radu, supranacionalizam se istražuje kroz dva vida - kao ideja (koja se ponajprije odnosi na 'Europski projekt', tj. povijesni proces europske integracije od 1945. do danas); također, suodnosno - kao ideologija; i/ili - kao faza nadređenog/nadređenih procesa 'komunogeneze' ('globalizacije' i 'civilizacije'), konceptualizirane u širem filozofsko-političkom okviru - istraživanja tzv. 'kozmostrukcije' ili 'svjetske (globalne) vladavine'. Započinjem istraživanje impliciranih značenja i prospektnog budućeg razvoja svjetske politike (uzete kao jedne cjeline), prvotno ispitivajući - povijesni kontinuum pretvorbi političke zajednice (iz "zapadnjačke" perspektive), kao i nužnih pretvorbi njihova središnjega koncepta - 'suvereniteta'. U drugom dijelu ispitujem supstancijalizirani radni (teoretski) okvir za analizu supranacionalnog fenomena preko dva velika djela političke filozofije (klasične i suvremene) - Kantovog *Vječnog mira* te Rawlsove *Teorije pravednosti zajedno s Pravom naroda*. Konačno, u trećem dijelu započinjem s ispitivanjem supranacionalnog fenomena u praksi, isključivo u kontekstu 'Europskog projekta' kao modela koji bi u budućnosti mogli pratiti i drugi. Europsku uniju uzimam kao primjer koji nam pomaže u razmatranju mogućih puteva/načina realizacije pretpostavki danih u drugom dijelu. Zaključujem s optimističnom perspektivom Europske unije kao (povijesne) jezgre moguće 'Globalne Zajednice' ili 'Svjetske Federacije', arbitrarno, ali znakovito nazvane - 'Sjedinjenom Zemaljskom Republikom'.

Ključne riječi: politička zajednica, nacionalna država, suverenitet, supranacionalizam, liberalizam, komunitarizam, kozmopolitanizam, globalna pravednost, pravičnost

UVOD

Predmet kojim se ovaj rad primarno bavi je fenomen supranacionalnih integracija - novi i (čini se mnogima) presudni čimbenik razvoja međunarodnih odnosa i globalne politike u cjelini. Predmet koji se istražuje, u širem smislu je ono 'političko', politička stvarnost, njena narav, njene zakonitosti te njen odnos i položaj (značaj) u životu čovjeka, a s obzirom na stvarnost čovjekova individualnog života i načina egzistencije. 'Politika' (grč. *τα πολιτικά / ta politika*) dolazi od pojma *pólis* (*πόλις*), odnosno prefiksa 'poli-' (*πόλι*) u značenju 'mnoštva'; dakle, politika nije ništa manje, niti više - nego li vještina ili znanje bivanja u mnoštvu i kao mnoštvo ("mnoštvenništvo"), tj. kao 'zajednica', pa stoga 'političko' označava (tumačenja za) organizacijske oblike ljudske vrste i samu razvojnu dinamiku, odnosno obrasce takvoga - društveno-političkog organiziranja. Jedan od oblika je i koncept supranacionalizma odnosno mogućnost postojanja takve zajednice. EU je, kako ćemo vidjeti, jedini primjer ovoga koncepta u praksi, što je čini presedanom (u povijesti), a što je čini (u teoriji/idealno) tvorevinom *sui generis* u usporedbi s drugim međunarodnim organizacijama.

Da bih što bolje prikazao ideju supranacionalizma poslužiti ću se djelom Immanuela Kanta *Prema vječnom miru* te suvremenom analizom mogućnosti ostvarenja pravednih odnosa među narodima kako je to predstavio američki filozof John Rawls u svom djelu *Pravo naroda*. I Kant i Rawls su ključni za analizu supranacionalizama upravo iz razloga što u razmatranjima o nadnacionalnim ili globalnim uređenjima ostaju vjerni nacionalnim državama odnosno republikama kod Kanta ili narodu kod Rawlsa.

Nacionalna država kao oblik političke zajednice je temeljna jedinica supranacionalne zajednice, stoga će ona i biti polazna točka naše analize. Na samom početku ipak valja prikazati što je to politička zajednica i što je čini drugačijom od ostalih (ljudskih) zajednica.

1. POLITIČKA ZAJEDNICA

Na samom početku svoje *Politike* Aristotel nam daje definiciju države odnosno političke zajednice.

„Budući vidimo kako je svaki grad neko zajedništvo i da je svako zajedništvo složeno poradi nekog dobra (jer radi onoga što im se čini dobro svi čine sve), bjelodano je da sva [zajedništva] teže nekomu dobru, a najviše pak, i onomu koje je najpoglavitije od svih [dobara], ono zajedništvo koje je od svih najpoglavitije i u sebi sadržava sva ostala. A to je ono nazvano država i državno zajedništvo.“

Riječ je dakle o zajednici koja je društvena odnosno ljudska, a ne kakva druga, životinjska društvena zajednica poput one pčelinje o kojoj Aristotel govori kao o društvenoj, ali ipak esencijalno drukčijoj od ove naše, političke zajednice. No, što determinira taj raskorak između čovjeka i ostatka "obitelji bića" koje smo integralni dio? Klasična antička filozofija zastupa stajalište da je čovjek društveno biće (Sokrat, Platon, Aristotel). Sokratova postavka o čovjekovoj naravi i društvenosti proizlazi iz poimanja društvenog poretka kao odraza poretka u kozmosu. Kada Platon postavlja temelje najbolje države onda ih gradi na ideji ljudske duše koja se sastoji od tri dijela (umni, voljni i požudni dio), a da bi polis bio pravedan navedeni dijelovi trebaju biti usklađeni, kako u duši, tako i u polisu. Iako smo dakle, kako Aristotel kaže, društvena bića kao i neka druga, društvena smo bića na potpuno nov i "neočekivan" politički način, naime čovjek je prije svega umno biće - "životinja koja govori", pa tako posjeduje određenu sposobnost izbora vlastita položaja ili načina odnošenja spram totaliteta vanjske stvarnosti, sila (grč. δαίμόνιον / *daimónion*) i mnoštva aktera u njoj, ali i svoga unutarnjeg svijeta ili duše (grč. ψυχή / *psychē*).

„A govor jedino čovjek ima među životinjama. Jer dok je glas znak bola ili užitaka, te je stoga prisutan i u ostalih životinja (do toga je, naime, njihova narav stigla, da imaju osjet bola i užitaka i da te mogu označiti jedni drugima), govor pak pripoćuje korisno i štetno, pa tako i pravedno i nepravedno. Jer to je, nasuprot ostalim životinjama, ljudima svojstveno, da jedino oni imaju sjetilnu zamjedbu dobra i zla, pravednog i nepravednog i slično.“

Aristotel se nastavlja na Platona i krajnje eksplicitno definira čovjeka kao društveno biće ili *zoon politikon*, a državu kao naravno stanje čovjeka. U tom smislu Aristotel u svojoj *Politici* kaže da je svaka država nastala po prirodi, isto kao i prvobitna zajednica:

"(...) iz više sela sastavljeno savršeno zajedništvo je grad, koji je takoreći dosegao granicu potpune samodostatnosti, nastavši pak poradi pukog življenja, i opstojeći poradi dobra življenja. Zbog toga svaki

grad biva po naravi, ako tako bivaju i prvotne zajednice. Jer on je njihova svrha, a narav je svrha. Naime, ono što je svako pojedinačno kad mu se postanak završi, to nazivamo naravlju svake pojedine stvari, kao čovjeka, konja, kuće... Uz to, 'poradi čega je što' i svrha ono su najbolje. A samodostatnost je i svrha i ono najbolje. Bjelodano je dakle i da grad biva po naravi i da je prvotniji negoli pojedinac. Jer ako pojedinac, izdvojen, nije samodostatan, slično ostalim dijelovima on će se odnositi prema cjelini. Onaj pak tko se ne može združivati ili mu ništa ne treba zbog samodostatnosti, taj i nije nikakav dio grada, te je ili zvijer ili bog."

Bit je svih tih odnosa uvijek ista, vječna ili nužna - život kao samo-stalnost, samo-ispunjenje, "ono što se ne čini poradi ničeg drugog", čovjekovo dovršenje, odnosno savršenost, čovjekovo 'dobro', što čovjek naziva - srećom (grč. εὐδαιμονία / *eudaimonia*). Čovjek je umnošću, odnosno instrumentalnom racionalnošću i razboritošću (grč. φρόνησις / *phrónēsis*) osposobljen da određuje i vrednuje ciljeve svojih djelovanja, da razlikuje sredstva koja primjenjuje pri postizanju tih ciljeva, kao i da razlikuje same ciljeve.

S obzirom da čovjek živi u zajednici, javlja se problematika odnosa prema 'drugome', kao jednakopravnom i slobodnom činitelju ili subjektu zajedničke stvarnosti, jednoga svijeta. I Platon i Aristotel su prepoznali važnost i ulogu drugoga u političkoj zajednici. Analizirajući vrlinu pravednosti, Aristotel u V. knjizi *Nikomahove etike* navodi kako je pravednost dobro drugoga te da sve vrline koje čovjek posjeduje, svoj smisao i svrhu ostvaruju u najvećoj vrlini odnosno pravednosti, koja se ostvaruje u odnosu prema drugome - u političkoj zajednici.

Jedan od bitnih elemenata političkog zajedništva je prijateljstvo. U *Nikomahovoj etici* Aristotel navodi: „Čini se da prijateljstvo održava države..“ U IX knjizi *Nikomahove etike*, Aristotel je posvetio veliki dio odnosno značaj prijateljstvu:

„(...) treba li najviše voljeti sebe ili koga drugog? Ljudi kore one što najviše ljube sebe i pogrdno ih nazivaju sebeljubima; (...) dok čestit čovjek djeluje radi onoga što je lijepo, i to tim više što je sam bolji, i poradi svojeg prijatelja, a zanemaruje svoje vlastito. Ali sama se djela ne slažu s tim riječima, što i nije bezrazložno. Kaže se kako najviše treba voljeti najboljeg prijatelja, a najbolji je prijatelj onaj tko komu želi dobra poradi njega samog, čak i ako nitko neće znati o tome; a te su značajke najviše prisutne u čovjekovu stavu prema sebi, kao i sve ostale kojima se određuje prijatelj. Već je rečeno, kako od odnošaja prema sebi samomu potječu i sve prijateljske naklonosti prema drugima. (...) Stoga dobar čovjek treba biti sebeljubljan (jer čineći lijepa djela koristit će sebi a bit će na korist i drugima), dočim nevaljalac ne smije biti takav, jer će naškoditi i sebi i bližnjima, povodeći se za opakim strastima. (...) provodeći svaki zajedno s drugima vrijeme u onome što najviše ljubi od svih stvari u životu; jer želeći živjeti zajednički s prijateljima, čine i zajedno dijele one stvari koje smatraju da i tvore zajedničko življenje. Stoga prijateljstvo među nevaljalim ljudima postaje opako (jer oni, nepostojani kakvi jesu, zajednički dijele nevaljalštine, te postaju izopačeni time što nalikuju jedan na drugog), dočim je ono među čestitim i samo

čestito, i u tome raste zbog njihova drugovanja. Čak se čini da postaju bolji, djelujući i ispravljajući se uzajamno, jer poprimaju jedan od drugoga ona svojstva koja im se dopadaju.“

U Aristotelovoj je filozofiji *de facto* sadržano sve ono što i danas stoji kao čvrsti okvir političkih promišljanja i djelovanja; sadržana je cjelina praktične i političke filozofije, tj. njen predmet ili predmetno područje istraživanja - ljudskog djelovanja i odlučivanja, kao i institucija koje su prilikom djelovanja uspostavljene. Je li povijesno ustrojeni čovjek društveno biće? Je li čovjek to po svojoj naravi, i je li uvijek tako živio? Na posljednja se dva pitanja teoretičari razilaze pa imamo dvije temeljne koncepcije odnosa čovjeka i društva: prva polazi od teze da je čovjek po naravi društveno biće, a druga prikazuje čovjeka kao slobodnu individu u koja se tek aposteriorno udružuje u zajednicu s drugim ljudima. Sagledavajući iz današnje perspektive tu možemo govoriti o odnosu između komunitarizma i liberalizma.

Pitanje intersubjektivnosti je pitanje o specifičnoj dispoziciji koja čovjeku omogućava postizanje vlastitog usmjerenja ka osobnoj sreći - koja nije tek nekakva slučajna probitačnost, već je smisleno i strukturalno integrirano stanje samo-svijesti, pojedinca, pa i zajednice kao svojevrsnog "velikog pojedinca". Te će se ideje dodatno razvijati kod teoretičara društvenog ugovora (Thomas Hobbes, John Locke, J.J. Rousseau), koji će nam dodatno pokušati objasniti nastanak i razvoj političke zajednice prelaskom čovjeka iz prirodnog stanja u građansko odnosno političko stanje.

Henning Ottmann navodi kako ugovorne teorije svoj korijen vuku još iz antičke filozofije, ali da modernu teoriju ugovora ipak treba povezati s modernom koncepcijom prirodnog prava.

„U starijim učenjima o ugovoru to je bilo drugačije. 'Savezu' kojeg je zasnovao Bog bila je unaprijed dana osnivačeva volja. U feudalnom pravu bila je obveza na vjernost utemeljena u već postojećemu staleškom društvu, te ugovor nije bio stvaralački čin već njegova fiksacija *post factum*. Tek se moderno prirodno pravo odvažilo na konstrukciju društva koje svoje porijeklo zahvaljuje samo ugovorima i ničemu drugom osim njih.“

Tu naravno nije riječ, kako Ottmann navodi, ni o privatno-pravnim ni o međunarodnim ugovorima, već o onim ugovorima koji su samorazumljivi, ali kao oni koji nam mogu donekle, iako ne i potpuno, pojasniti uspon i razvoj ideje nacionalne države kao takve.

„Kao što pokazuje razvitak od feudalizma do građanskog društva, ugovorne je teorije moguće objasniti raspadom staleških spona i njihovom zamjenom slobodno sklopljenim obvezama. Sažeto se može reći: moderne ugovorne teorije jesu pravni oblik volje za slobodom, koja želi priznati samo ono što je proizišlo

iz sporazuma i, nadalje, one su pravni oblik volje za jednakošću, koja pomoću ugovora želi uspostaviti toleranciju jednake slobode za sve osobe.“

1.1. Nacionalna država

Istraživači navode kako su upravo nacija i nacionalna država one povijesne pojave koje su stalno i kontinuirano predmet znanstvenih istraživanja.

„Ni jednu povijesnu pojavu znanstvenici nisu toliko proučavali koliko naciju. Ni o jednoj se zajednici u povijesti nije napisalo toliko studija i knjiga, i to s gledišta različitih društvenih znanosti, i ni o jednoj se nije razvilo toliko teorija, koliko o naciji i o mnogim problemima vezanim uz njezinu pojavu, formiranje i razvoj.“

Nacionalna ideja razvija se od 18. stoljeća u Europi - u uvjetima društveno-razvojne statičnosti. Kohezivni faktori dotadašnjih državnih tvorevina (feudalna lojalnost utemeljena na interesnoj simbiozi feudalne kaste ratničkoga plemstva i feudalne kaste proizvođačkog seljaštva) postupno gube snagu pod dezintegracijskim pritiscima (faktorima), jasno – u vidu/s obzirom na drastično udaljavanje društvenih skupina, kako po imanju tako i po moći. Dakako, ekonomske i političke razlike neraskidive su sa svim ostalim unutar-društvenim razlikama pa tako i s onim kulturološkim te naposljetku psihološkim (identitet), što znači da različiti dijelovi jednoga *de iure* jedinstvenog „narodnog“/političkog korpusa postaju sve različitiji, do točke kada se više uopće ne mogu prepoznati kao dio dotadašnje jedinstvene zajednice. Utoliko dolazi do revolucije (npr. Francuska revolucija 1789.) odnosno društvenoga preokreta, od postojećeg i nezadovoljavajućeg stanja prema novom i drugačijem stanju. Stoga, u početku nacionalizam kao ideologija predstavlja revolucionarni odmak od zastarjelih modela društvenog života u svim njegovim segmentima. Nova ideologija (dakle, u širem smislu) zapravo predstavlja kamen temeljac novom suverenitetu, jer svaka (samo)vlast proizlazi direktno iz samosvijesti, tj. samoodređenja; a svako samoodređenje (osobno ili kolektivno) nužno pretpostavlja nekakvu ideizaciju, odnosno ideologizaciju. Filozofsku tradiciju novoga vijeka (novovjekovni antropocentrizam) u tom kontekstu bismo mogli svesti na „filozofiju ideologije“ ili jasnije rečeno – „filozofiju samoodređenja.“

Povijesni događaji koji su otvorili prostor razvoju nacionalne države zasigurno su zbivanja iz 1848. – 1849. godine, odnosno tzv. "Proljeće naroda". Proljeće naroda odnosno revolucije koje su se u tom periodu događale zapravo su nastavak Francuske revolucije iz 1789. godine. Revolucije su pogodile veliki broj tadašnjih država od koji su neke željele sačuvati monarhiju

kao oblik vlasti (npr. Bečki kongres 1815. osniva Svetu alijansu, odnosno savez Austrije, Rusije i Pruske), a u isto vrijeme je počela jačati i nova politička ideologija odnosno liberalizam koja se suprotstavlja feudalnom poretku te kasnije i višenacionalnim carstvima. Povijesno gledano, liberalizam se, kao politička misao, počeo razvijati sukladno raspadu feudalnog poretka u Europi u 16. i 17. stoljeću. Liberalizam, kao "proizvod" srednje klase koja je u tom periodu jačala, bio je usmjeren protiv povlaštenosti aristokracije i monarhije. Tako shvaćena doktrina odigrala je veliku ulogu u događajima oko francuske i američke revolucije. Naime, liberalizam je ideologija slobode u kojoj prirodna prava čovjeka proizlaze iz njegove slobode i slobodne volje. Ako pojedinac ima pravo na slobodu, tada iz toga proizlazi i da cijela nacija kao zajednica pojedinaca ima pravo na slobodu – odnosno javlja se ideja o suverenosti naroda. Cipek navodi kako "svoju prirodnu slobodu narod ima pravo emanirati u vlastitoj državi", a navedena ideja "tvori jednu od osnovnih pretpostavki ranog liberalizma" (Cipek 2004: 11). Svi navedeni događaji uzrokovali su promjene na političkoj sceni, rušenje monarhija i uspostavu nacionalnih država. Iz povijesti znamo da je upravo I. svjetski rat bio rat koji je dokrajčio eru apsolutističkih monarhija na tlu Europe.

Povijesno gledano dakle, ideja nacionalne države počela se razvijati na tlu Europe i bez sumnje možemo reći kako je nacionalna država bitna odrednica europskog identiteta kao takvoga. Kada bismo nastojali definirati što je to nacija odnosno nacionalna zajednica ili nacionalna država suočili bi se s dosta poteškoća, ali možemo prihvatiti jednu uopćenu definiciju koja kaže: „Nacija je najcjelovitija zajednica koja je nastala i razvila se tijekom dugotrajnih procesa integracije unutar građanskog društva“, s time da se nacionalna zajednica razlikuje od društva. Nacija, kako navodi Korunić, nije društvo, već zajednica u smislu socijalne zajednice građanskog društva. To 'socijalno' označava da je riječ o skupu različitih elemenata ili mini-zajednica, koje tu zajednicu čine takvom kakva jest (jezik, kultura, institucije, vjerske zajednice, običaji, ekonomski odnosi, politički odnosi, teritorij itd.). Teoretičari koji istražuju nastanak neke nacije ili tzv. etnogenezu (razvoj etničkih zajednica, naroda i nacija), slažu se u tome kako se svaka nacija ili nacionalna država stvara kroz dugotrajni proces. Ono što je ključno, smatra Korunić, nacija ovisi o građanskom društvu i može se formirati tek u građanskom društvu, ali svakoj naciji ipak prethodi određeni narod, bez obzira je li definiran kao etnička skupina ili ne.

U temeljnom razlikovanju razvoja nacionalne zajednice odnosno države možemo razlikovati dva idealno-tipska modela: primordijalistički i konstruktivistički model. Primordijalistički model počiva na pretpostavci kako je narod etnička zajednica odnosno *zajednica krvi i*

porijekla. Riječ je o skupini ljudi koji se međusobno identificiraju na temelju zajedničkih predaka odnosno porijekla, zajedničke povijesti te društvene i/ili kulturne sličnosti. Prema Habermasu, kod etničkog nacionalizma, koncept nacionalne pripadnosti se zasniva na dubljim i fluidnim elementima koji se ne mogu zakonskim putem regulirati, već je tu je riječ o prirođenoj nacionalnosti. Za primordijalistički model, čini se da je najbolji ili najvjerniji primjer Njemačka. Konstruktivistički model se povezuje s modelom građanske nacije, a najpoznatiji primjer takve nacije u Europi je Francuska. Polazi se od pretpostavke da se - prema konstruktivističkom modelu, prvo formira ustav odnosno država, a tek onda nacija. J. Habermas takvu vrstu nacionalizma naziva stečenim nacionalizmom upravo iz razloga jer je posljedica dodijeljenih građanskih prava i građanskog statusa, a ne zajedničke povijesti, prošlosti ili zajedničkog jezika. Prema Brčić Kuljiš takva politička jedinica postiže homogenost dodjeljivanjem jednakih političkih prava i definiranjem statusa građana.

1. 2. Suverenitet

Ideja suvereniteta uključuje minimalno tri elementa: kao prvo - suverenitet podrazumijeva pravo (u pravnom ili legitimnom smislu) da bude krajnji autoritet na određenom teritorijalnom prostoru; to uključuje, kao drugo - mogućnost stvarne kontrole onoga što se događa unutar teritorija; i kao treće - suverenitet podrazumijeva priznavanje (od strane drugih država) prava i sposobnosti vlade da bude krajnji autoritet na određenom teritoriju.

Za pojam suvereniteta obično se tvrdi kako je vjerovatno najkontroverzniji pojam u političkoj teoriji, ali bez sumnje i u praksi. Najopćenitije se odnosi na pitanje alokacije moći, tj. izvršne moći vladajućih (vlade), a promatra se kao esencijalni atribut države u obliku njene potpune samodostatnosti na određenom teritoriju. Ponekad se odnosi na ulogu države u međunarodnim organizacijama, ponekad na internu raspodjelu moći, a ponekad na stupanj ili razinu autoriteta s obzirom na građane. C. Schmitt ga definira u svojoj *Političkoj teologiji* kao "najvišu neizvedenu vladarsku moć." Ta neizvedenost je izvedena iz nekog zajednički prihvaćenog izvora legitimnosti, a to može biti: prirodno pravo, božansko pravo ("mandat"), nasljedno pravo, ustav, ili čak međunarodno pravo (jer je danas neki pravni korpus nedvosmisleno izvor suvereniteta, što u prošlosti nije bio slučaj).

Pri svom objašnjenju koncepta suvereniteta, Schmitt navodi kako je uvriježeno mišljenje da je pojam suverenitet započeo sa Jean Bodinom u 16. stoljeću, kada je započelo raslojavanje Europe u nacionalne države, da bi suverenitet kao koncept svoj vrhunac doživio u 18. stoljeću

ustavom prvih nacionalnih država. Suverenitet se definirao kao najviša, pravno neovisna, neizvedena vlast.

Schmitt uočava odnosno smatra da su svi pojmovi moderne teorije države zapravo sekularizirani teološki pojmovi odnosno da se kroz povijesni razvoj, npr. procesom prosvjetiteljstva pretvoreni u nešto drugo (npr. svemogućí Bog u zakonodavca). Odnosno, tvrdi da dolazi do izmjene u izvorima legitimiteta moći i vlasti u društvu, tj. u političkoj zajednici. Najsnažniji utjecaj na razvoj ideje o suverenitetu imali su zasigurno i teoretičari društvenih ugovora, koji su problem legitimiteta rješavali upravo putem ideje ugovora odnosno dobrovoljnim prelaskom iz prirodnoga u građansko stanje. Taj prijelaz je označavo i prijelaz moći - iz ruku pojedinca u ruke apstraktne tvorevine, koja će se kasnije označiti terminom 'narod' odnosno 'nacija'

U prirodnom stanju, svi ljudi su jednaki, a pokušavaju se održati na račun ostalih, tako da u prirodnome stanju zapravo postoji "stanje rata svih protiv svijju" kako je pisao T. Hobbes. Da bi to tjeskobno stanje izbjegli, ljudi se udružuju i prenose svoje vlastite [slobodne] moći na središnju vlast koju, i to je ključno - upravo oni postavljaju. Kada takav poredak postane punovažećim, više se nitko nema pravo buniti, jer dok vladar nije vezan ugovorom, osim u smislu zaštite života i poštivanja jednakosti, dotle narod jest; samo ako vladar ne pruži zaštitu na koju se obvezao, može se sporazum od strane naroda proglasiti ništavnim." Ova koncepcija ustvari spaja ugovorno i prirodno, odnosno natprirodno legitimiranje vlasti, jer, naime, Hobbes je pod utjecajem i pritiskom svoga vremena i okoline (nadređenih), da apsolutnu kraljevsku vlast ne može (ne smije) ugroziti - pronašao kompromis između zagovornika monarhije i zagovornika parlamentarizma. 'Levijatan' je apsolutni monarh kojega legitimira podređeno mu stanovništvo.

Korak dalje u pojašnjenju ideje suverena ide J. J. Rousseau. On na početku svog *Društvenog ugovora* iznosi svoju temeljnu tezu - "Čovjek se rađa slobodan, a posvuda je u okovima." Tada se pita - "Kako je došlo do te promjene?", a potom postavlja središnji problem djela kada se pita - "Što bi je [promjenu] moglo učiniti zakonitom?" Prvotna tvrdnja nam se lako može učiniti pogrešnom, jer primitivni čovjek živi potčinjen prirodnim silama, no Rousseau tu pod 'slobodom' smatra samo slobodu u odnosu prema drugim ljudima, što objašnjava u svom drugom djelu *Emile* - kao različitu ovisnost od one o stvarima, koja nema nikakva moralnog tumačenja, ne škodi slobodi i ne stvara poroke." Tako će Rousseau o zakonu ili pravu jačega reći:

"Najjači nikada nije toliko jak da bi zauvijek mogao postati gospodar, ne pretvori li svoju snagu u pravo, a poslušnost u dužnost. (...) Sila je fizička moć, ne vidim kakva moralnost može proizlaziti iz njezinih učinaka. Ustuknuti pred silom je čin nužnosti, a ne volje, to je nadasve čin razboritosti. (...) čim sila stvori pravo, posljedica se zamjenjuje uzrokom, svaka sila koja nadvlada prvu, nasljeđuje je u njezinu pravo. Čim se može otkazati poslušnost nekažnjeno, može se to i zakonito. I kako najjači uvijek ima pravo, radi se o tome da djelujemo tako da treba slušati po sili, nema potrebe slušati po dužnosti. Ali kakvo je to pravo koje nestaje kada prestane sila? - (...) vidimo, dakle, da riječ 'pravo' ništa ne dodaje sili, ona ovdje ama baš ništa ne znači."

U svojoj teoriji društvenog ugovora, J. J. Rousseau objašnjava koncept suverena preko drugog apstraktnog pojma odnosno preko 'opće volje'.

„Ako, dakle, iz društvenog sporazuma odstranimo ono što nije njegova bit, otkrit ćemo da se on svodi na ovo: ‘Svatko od nas ujedinjuje svoju osobnost i svu svoju moć pod vrhovnom upravom opće volje, i primamo u društvo svakog člana kao neodvojivi dio cjeline.’“

U svom tekstu *Koncepcija pravednosti u filozofiji Jean-Jacquesa Rousseaua*, Brčić Kuljiš pojašnjava relaciju opće volje i volje svih, navodeći kako je volja svih samo zbroj posebnih volja, usmjerenih svaka na svoj (racionalni) privatni interes, dok s druge strane, opća volja vodi računa o interesu suverena i naroda, odnosno političke zajednice u cjelini. Da bi se suveren održao, on kroz opću volju treba osigurati uvjete realizacije interesa posebnih volja. Međutim, kada se narod zavede posebnim odnosno sebičnim interesom, onda javna odluka koju takva vlast donese, nije u skladu s voljom suverena odnosno općom voljom.

Schmitt smatra kako takvi metafizički entiteti u smislu opće volje nestaju s političke scene početkom 19. stoljeća, jer se pojavljuje predodžba o tzv. imanentnosti odnosno – demokratska teza o identitetu onih koji vladaju i onih kojima se vlada, javlja se dakle, organski nauk o državi te identitetu države i suvereniteta. Prema Schmittu, suveren je onaj tko odlučuje o tzv. iznimnom stanju ili slučaju. Iznimno stanje je, smatra Schmitt, zasigurno zanimljivije od normalnoga stanja - koje ne dokazuje ništa, dok iznimka dokazuje sve. Bodin, smatra Schmitt, u svom pojašnjenju uloge suverena navodi kako je suveren obvezan narodu samo toliko dugo koliko je ispunjenje njegovih obećanja u interesu naroda, ali da nije obvezan, ako je nužnost urgentna. Schmitt koristi tu interpretaciju da bi pravdao djelovanje suverena u izvanrednom stanju, dakle - kada suveren djeluje izvan zakona.

„Izniman slučaj najjasnije otkriva bit državnog autoriteta. U njemu se odluka odvaja od pravne norme, a (da se poslužimo paradoksalnom formulacijom) autoritet dokazuje da mu za stvaranje prava - pravo nije potrebno.“

Iznimno stanje je, prema njegovom shvaćanju, ono u kojem dolazi do poremećaja u funkcioniranju države; u takvom stanju zakoni su stavljeni po strani ili su potpuno ukinuti, red je narušen, a u takvom stanju - samo suveren odlučuje. Da bi se pak proglasilo iznimno stanje, treba biti prisutna neka (stvarna) opasnost za opstanak države; tu Schmitt ne govori nužno o ratu, već o svakom velikom ekonomskom ili političkom poremećaju u državi koje zahtjeva primjenu izvanrednih mjera. To nije isto što i kaos, zato što red u pravnom smislu - u iznimnom stanju i dalje postoji, samo drugačije vrste. Izniman slučaj tumači, dakle kao onaj koji nije opisan u važećem pravopolitičkom poretku, kao slučaj kranje nužde ili ugroze egzistencije države. U takvoj konstelaciji ne postoje upute za postupanje, jer ustav samo navodi tko u takvom slučaju smije djelovati. Suveren tako stoji izvan normalno važećega pravnog poretka, a ipak mu i pripada; on je mjerodavan za odluku - može li se ustav suspendirati u cjelini. Schmitt zato i navodi kako sve tendencije modernog državnopravnog razvoja teže tome da se suveren ukloni.

Ograničenja državne suverenosti su nužna u promjenjivim okolnostima, odnosno činjenicama na kojima počiva suverenitet - s obzirom na prethodno razložene kriterije i obilježja suverene vlasti. Državne moći, kako ih je prvi artikulirao Jean Bodin, smatrane su vrhovnom moći (lat. *suprema potestas*) unutar teritorijalnih granica, u smislu da za sobom povlače imunitet od vlastitih posljedica. Takva apsolutna suverenost više nije (široko) prihvaćena, pa države uvode tzv. restriktivni imunitet, pomoću kojega suverenost može biti (realno) limitirana putem ustava.

Kada uopće govorimo o državi kao o suverenu, onda je pretpostavka da država mora imati priznati status prema međunarodnom pravu. Da bi to zaista bio slučaj, tvrdi konstitutivna teorija - država mora biti priznata kao suverena od strane barem jedne suverene i priznate države. S druge strane, deklarativna teorija državnosti definira državu kao osobu po međunarodnom pravu, ako ispunjava sljedeće kriterije: 1) ima definirani teritorij, 2) ima trajno stanovništvo, 3) ima svoju vladu i 4) posjeduje kapacitet za stupanje u odnose sa drugim državama. Državnost entiteta neovisna je o priznanju drugih država, sve dokle ta državnost nije izborena putem rata; ovaj je teoretski model izražen najjasnije na međunarodnoj konvenciji održanoj 1933. godine u Montevideu.

Ne postoji zahtjev/obveza za striktno delimitiranim granicama, niti za minimalnom veličinom teritorija, iako umjetne tvorevine (instalacije) i nenaseljivi prostori ne mogu biti smatrani kao teritoriji dovoljni za status (pripadnosti) države. Pojam 'trajno stanovništvo' opisuje zajednicu koja ima namjeru naseljavati teritorij trajno i koja je sposobna podržavati državnu nadgradnju, iako ni za ovaj kriterij ne postoji zahtjev za minimalnom veličinom (populacije). Vlada pak mora biti sposobna efektivno sprovesti kontrolu nad teritorijem i nad stanovništvom ('test efektivne kontrole' u pravnoj znanosti) i uz to jamčiti zaštitu osnovnih ljudskih prava putem legalnih metoda i politika; konačno, stupanj neovisnosti entiteta odražava se u njegovu kapacitetu za uspostavljanje odnosa s drugim državama.

Dimenzija po kojima možemo razumijevati i kategorizirati raznorodne autoritete ima mnogo, a ovdje ćemo navesti dvije, za ovaj rad najrelevantnije: jednu dimenziju čine nosioci suvereniteta, odnosno njihova narav kao narav suverena, dok drugu dimenziju konstituira razlikovnost apsolutne odnosno ne-apsolutne naravi suvereniteta. Narav nosioca vrhovnog autoriteta unutar teritorija najvjerojatnije je najvažnija dimenzija. Bodin je smatrao da suverenitet mora obitavati u pojedincu/jednoj osobi, a zajedno s Hobbesom smatrao je takvoga pojedinca kao da je iznad zakona, no kasniji će filozofi postepeno uviđati nove *locuse* suvereniteta unutar društvene odnosno državne stvarnosti, iako će principu nedjeljivosti suvereniteta ostati vjerni - u aspstraktnijem smislu. Apsolutnost se tako odnosi, ne na razmjer ili karakter, koji moraju biti vrhovni, već na opseg materije nad kojom nosioc suvereniteta ima autoritet. Bodin i Hobbes zamišljali su suverenu vlast kao apsolutnu u svim pitanjima/stvarima unutar teritorija, bezuvjetno! Međutim, moguće je da autoritet bude suveren samo u nekim pitanjima unutar teritorija, a to je slučaj upravo sa članicama supranacionalne unije kakva je suvremena Europska unija, koja kao i članice, i zajedno sa članicama - posjeduje ne-apsolutni odnosno apsolutni suverenitet na teritorijima 27 država. Što je ovdje najznačajnije - vanjski suverenitet ovisi o priznanju drugih, pa je za države to priznanje isto što i zakon o zabrani prijestupa (na privatnu svojinu) za pojedinca, dakle set zajedničkih sporazuma, što vlasništvu odnosno državi daju imunitet od vanjskog uplitanja. Ta "okvirna" an-arhija - bitan je temelj međunarodnih odnosa i uvjet po kojemu se može graditi i po kojemu se gradi međunarodni sustav. Međutim, ta anarhija ujedno znači i nepostojanje višega autoriteta što može referirati niže autoritete, stoga međunarodna savezništva, kao i trgovina, ratovi te mirovni ugovori - ne mogu biti legalno obvezujući, a bez toga, naposljetku, stvarni međunarodni sustav ni ne postoji, a ono što postoji - samo je nakupina zemalja te, manje-više ili relativno kaotični - splet njihovih međusobnih odnosa.

2. TEORIJSKI OKVIR SUPRANACIONALIZMA

Prema Merriam-Webster riječniku supranacionalizam se definira kao proces, stanje ili uvjet nadilaženja nacionalnih granica, ovlasti ili interesa. Riječ je dakle o političkoj integraciji, organizaciji ili skupini institucija koje nadilaze, ali ne poništavaju nacionalnu državu. Kako ćemo vidjeti dalje u tekstu, upravo se Europska unija može shvaćati kao model supranacionalne zajednice.

Fenomen supranacionalizma ima vrlo važno mjesto u suvremenim filozofsko-političkim razmatranjima, kako u teoretizacijskom (akademsom) smislu, tako podjednako i praktičkom (političkom) smislu. Naime, kako smo vidjeli, pitanje koje se nalazi u srži filozofije politike i u svim vremenskim razdobljima pa tako i danas, pitanje je o pravednosti (opravdanosti) ljudske zajednice kao takve - specifične pojave unutar kompleksne mreže odnosa, kako naspram vlastitih dijelova ili elemenata, tako i prema okolišu ili prirodi, odnosno svijetu ili zakonitosti uopće kao objektivnoj stvarnosti. Normativna etika i politika (suvremene) filozofije, postavljaju mjerila prosudbe/vrednovanja i propisivanja moralnih, odnosno političkih stavova i djelovanja; njihov je predmet 'trebati'/ono što treba biti. Pluralizam etičkih i političkih teorija je legitiman te u krajnjoj liniji neizbježan, međutim, proizlazni relativizam (moralni, kulturni - društveni) je upitan, odnosno prostor nam je otvoren za intervenciju i svojevrsnu regulaciju tog relativizma, s temeljem u samoj biti ljudskog morala, koju na ovaj ili onaj način ponajbolje izražava tzv. zlatno pravilo - neovisno formulirano u svim velikim sustavima mišljenja/znanja (izoliranih) starih civilizacija. Te su se formulacije s vremenom polagano ali sigurno rafinirale i produbljivale, pa Solon kaže: "Ako smatraš pravičnim da ti drugi polažu račun, pristani na to i sam." Upravo tu možemo uočiti čvrste temelje ideala društvenog, odnosno političkog zajedništva. Na tim će temeljima Solon "izumiti" atensku demokraciju, Locke inaugurirati prirodni zakon utemeljen na umu te liberalnu političku koncepciju, dok će Kantov kategorički imperativ dovesti do njegova posljednjega remek-djela *Vječni mir* kojeg ćemo u nastavku rada analizirati.

Što je danas značajno i donekle relevantno za razumijevanje smisla i "naravi" supranacionalnih integracija, svojevrsna je bifurkacija unutar filozofsko-znanstvenog, odnosno filozofsko-političkog diskursa. S jedne strane imamo zalaženje suvremene političke filozofije analitičke provenijencije, to jest njene praktične primjene - u ekstremni oblik empirizma u pristupu socio-političkim problemima, koji između ostaloga uključuje, odnosno pretpostavlja i bihevioralno modificiranje kojemu je krajnji cilj kontrolirana smjena vladajuće

paradigme (ili dijela paradigme) na ciljanom području "kolektivne inteligencije" i kolektivnog znanja. Temeljna je hipoteza pri tome, da se nijedna nadogradnja društvene strukture nije dogodila bez prethodne metodologijske nadogradnje alata kojima se modificiranje ljudskog ponašanja (grupa i/ili pojedinaca) u klasičnom - moralno-političkom smislu može uspješno sprovesti. S druge strane, političkoj filozofiji kontinentalne provenijencije upravo nedostaje ponajviše empirijski kriterij, odnosno samo političko istraživanje ima tendenciju odvijanja (namjerno) na što više, ako ne i gotovo u potpunosti ne-empirijskom polju spoznaje (egzistencijalizam, hermeneutika, fenomenologija itd.). Prema analitičarima bi pak opravdan bio zahtjev za reafirmacijom umjetnosti kao integralnim elementom znanstvenih teorija - u aspektu njenog povezivanja dotad nepovezanih problema, što povećava mogućnost slučajnog otkrića ili neke nove "avenije istraživanja". Jednako je potreban, dakle svojevrsni povratak empiricizma "na velika vrata" u kontinentalnu matricu promišljanja (suvremenih) problema društva, njegova suodnosa sa svijetom te - (politički) samim sobom - nestalnom, plastičnom i otvorenom membranom ("polupropusnom") između pojedinca kao svoje jezgre i prirodne zbilje/totaliteta kao njegove "bliske periferije". Danas jedni idu toliko daleko da negiraju samo postojanje i/ili relevantnost pravednosti, u onomu kontekstu u kojem filozofija (politička teorija) teži na tom pojmu utemeljiti i graditi 'Zajednicu' - shvaćenu kao/kroz koncepciju zakonitosti - međuljudskih odnosa (korporacije) tj. društvene kooperacije. Drugi su pak toliko nespremni, ili uopće nesposobni pomaknuti se iz "ukopanih" pozicija koje su zauzeli unutar svojih zatvorenih (vrlo često osobno kreiranih) teoretskih modela, a kakvi nužno proizlaze po ljudskom, političkom nagonu, izraženom (u jednome vidu, slijedeći Foucaulta) kao ustrajanje na 'istom' - u 'političkom'.

2.1. Ideja vječnog mira ili globalni mir

Immanuel Kant nije bio dovoljno pesimističan da bi vjerovao kako je trajni mir neostvariv san, niti je bio dovoljno optimističan da bi vjerovao kako je to ideal koji bi se lako ostvario. Zdravorazumska valjanost, jasno prepoznavanje bitnih činjenica te iznimna moć analitičkog izražavanja uvjeta po kojima te činjenice nužno proizlaze, obilježja su koja se manifestiraju u Kantovom poznatom tekstu *Prema vječnom miru*.

Kantova ideja da se čovjek, upravo zato jer posjeduje um i slobodu, nikada ne može shvaćati kao sredstvo za ostvarivanje bilo kakvih ciljeva postaje podloga za razvoj liberalizma, a onda kasnije i ideja o ljudskim pravima. Za Kanta je vječni mir ideal, ne u smislu spekulativne

utopijske ideje, nego u smislu moralnog principa koji bi trebao biti, pa stoga i - može biti ostvaren! Za realizaciju ideala trajnog mira, u prvome je redu potrebno iskreno se suočiti s političkim činjenicama (stvarnošću) da bismo u potpunosti zahvatili (shvatili) neizostavne uvjete takvoga - trajnoga mira. To naglašavaju jednako Kant i kao i poznati američki filozof John Rawls u svojoj teoriji i istoimenoj knjizi *Pravo naroda*. Rawls će znatno referirati na Kanta.

Uzaludan je, po Kantu, svaki pokušaj njegova postignuća između nezavisnih nacija/država. One mogu sklapati ugovore, ali ti su ugovori obvezujući samo u onoj mjeri u kojoj je to u interesu jedne ili druge stranke. Nemoguće ih je provesti dokle god su nacije nezavisne, no to ne znači uspostavu despotizma, bilo autokratskog ili demokratskog, jer, kako Kant navodi, kao što mir između pojedinaca može biti trajno osiguran samo unutar države, odnosno institucije vlasti republikanskoga tipa ili predstavničke vlasti, tako je i jedini stvarni garant trajnoga mira među nacijama uspostava saveza/federacije slobodnih republika. Takva je federacija praktički moguća tvrdi Kant i kaže:

"Jer ako sreća odredi da moćan i prosvjetljeni narod formira republiku - što po samoj svojoj naravi teži trajnomu miru, onda bi to moglo poslužiti kao središte federalne unije kojoj bi se i druge države mogle pridružiti, te time osigurati uvjete slobode između država u skladu s idejom prava nacija. Postepeno, putem različitih saveza iste vrste, federacija bi se (pro)širila sve dalje i dalje."

Samostalne nacije mogu postizati sporazume, međutim takvi su sporazumi naposljetku onoliko dugo obvezujući, koliko dugo je objema sporazumnim strankama to još uvijek u interesu. Zato Kant, dakle minuciozno, u svakom momentu ili slučaju kada su implicirana - „po kratkom postupku“ pobija predložena, naizgled moguća rješenja, ili barem vrijedna dalje razrade, a tek potom neke eventualne, buduće primjene u praksi. Ipak, sve to ne znači da je uistinu potrebno ili nužno za ovaj globalni (univerzalistički) pothvat - da nacionalne države nestanu s povijesne pozornice; naprotiv, ne samo da nije nužno, nego je to zapravo najgori mogući scenarij u čitavom opsegu mogućih slijedova ili putanja „svjetskog događanja“ - to jest u projiciranom budućem razvoju filozofijsko-političke teorije i prakse.

U "Odjeljku I" navodi se šest preliminarnih (početnih) članaka kao preduvjeta za trajni mir među državama:

1. - "Nijedan mirovni ugovor neće biti smatran valjanim, ako je postignut uz tajnu rezervaciju kao materijal za budući rat."
2. - "Nijedna država s nezavisnom egzistencijom, bila ona velika ili malena - neće biti stećena od strane druge države putem nasljeđivanja, razmjene, kupnje ili poklanjanja." 3.

- "Stajace vojske ce se u dogledno vrijeme ukinuti."

4. - "Nijedan nacionalni dug nece se ugovarati u svezi s vanjskim poslovima drzave."

5. - "Nijedna se drzava nece nasilno mjesati u ustavni i upravni poredak druge drzave."

6. - "Nijedna zaraćena drzava nece izazivati takvo neprijateljstvo kakvo bi učinilo međusobno pouzdanje nemogućim u narednom stanju mira: takvi su čini - zapošljavanje ubojice/atentatora ili trovača, nepoštivanje kapitulacije, potpirivanje i korištenje izdajništva unutar neprijateljske drzave."

U "Odjeljku II" navode se tri definitivna (konaćna) članka za trajni mir među drzavama:

1. "Građanski ustav svake drzave biti ce republikanski."

2. "Pravo naroda ce biti utemeljeno u federaciji slobodnih drzava."

3. "Prava čovjeka, kao građanina svijeta, biti ce ogranićena (isključivo) uvjetima univerzalne gostoljubivosti."

Kant se pita što to čini ultimativnu realizaciju trajnog mira nužnom, odnosno garantiranom? Odgovor na to je naizgled jednostavan – „Nužnom je čine okolnosti u kakve je priroda postavila aktere - u svom velikom kazalištu, stoga razmatramo tražene načine na koje je to priroda osigurala.“ Kao prvi način ili prvu okolnost navodi činjenicu da se priroda pobrinula da ljudi mogu živjeti u svim dijelovima svijeta. Drugi način slijedi neposredno kao posljedica prvoga - s obzirom na tu mogućnost (adaptabilnost), priroda je ljude raspršila u sve dijelove svijeta pomoću rata, u svim smjerovima i do najnegostoljubivijih područja. I treći (jednako kao prva dva - i uzrok i posljedica sljedećega, odnosno prethodnoga) - tako priroda, dakle prisiljava ljude da stupaju u manje ili više na zakonu temeljene međusobne odnose. Kant ovdje praktički donosi umjereni prikaz inteligentnog dizajna, kako bismo danas to nazvali - (ne)živog svijeta kao spleta uzročno-posljedićnih prirodnih zakona. „Priroda despotski određuje da bi ljudi trebali u svim krajevima svijeta živjeti, a rat je prirodna metoda naseljavanja planete“ navodi Kant, pa dodaje da, međutim, sada priroda ljudima daje mogućnost da svoju (izvornu) poziciju ojaćaju osnivanjem zajednice/drzave. No problem nastaje u odnosu pojedinca i mnoštva na sljedeći način „s obzirom na mnoštvo racionalnih bića, koja u tijelu (inkorporirana) trebaju opće zakone za vlastito samooćuvanje, ali svi od njih kao pojedinci potajno naginju iskljućenju sebe iz takvog aranžmana?“ Pitanje stoga glasi „kako onda urediti njihove odnose i kako za njih uspostaviti takav ustav koji bi, iako njihove dispozicije mogu biti iznimno antagonistićke, osiguravao da bi opet mogli jedni naspram drugima funkcionirati kao nadzor - tako da u njihovim javnim odnosima učinak bude isti kao da nisu ni imali te zle nagone/sentimente)? Ovdje dolazimo do potrebnog objašnjenja nastanka drzave kao takve, pa Kant zaključuje kako problem nije nerješiv, naprotiv s obzirom

da se ne radi o moralnom preodgoju, nego (samo) o mehaničkim zakonima prirode koje trebamo prozrijeti.

Ideja međunarodnog prava pretpostavlja nezavisne subjekte. Ti su nezavisni subjekti u stanju rata. Međutim, kako navodi Kant „po ideji razuma to je bolje stanje nego da su stopljeni u jednu cjelinu koja postaje univerzalna monarhija ili bezdušni despotizam, a koji završava s posljednjim ugušenim sjemenom 'Dobroga'“. Pa opet za tom titulom i takvim stanjem teže sve države. Ali priroda je naumila drugačije, uz dva 'alata' (...). S prvim alatom ljude razdvaja - jezikom i vjerom, a što proizvodi stanje mržnje/ksenofobije, ali isto tako i stanje kulturnoga procvata (...) u ekvilibriju s ostalim silama, kada su ove u najjačem antagonizmu - vodi ka slozi/harmoniji, a ne dakle, pomoću slabljenja tih sila, kao što je slučaj s bezdušnim despotizmima. Drugi je alat – 'obuzetost komercijalnim duhom', što im uz kozmopolitsko pravo osigurava, da u razlozima koji nisu ratni/prisilni, ostvare zajednički interes, koji postaje, ili već jest - ne samo kvantitativno, već i kvalitativno superiorniji od njihovih zasebnik interesa.

Analogno liberalnom shvaćanju, da društvo jednakosti nije društvo jednoobraznosti, potrebno je istaknuti Kantovu ideju o 'pohvali različitosti'. Zbog razlika među ljudima, u društvu vlada natjecateljski duh i antagonizam koji Kant vrednuje pozitivno.

U Dopuni II - Tajni članak za trajni mir, Kant *de facto* unaprijed brani sami čin pisanja ovog djela. Započinje s naglaskom na apsurdnost, kako je u naslovu postavljeno, tajnoga deliberiranja - o javnome pravu! Objašnjava kako jedini takav akt koji bi mogli subjektivno opravdati jest taj kada bi prozvana osoba (u vezi objavljivanja tajnoga članka) smatrala svoj dignitet povrijeđenim (kada bi se tako, kao destabilizirajuće prihvatilo u javnosti):

„...mišljenja filozofa u vezi uvjeta za mogućnost ostvarenja javnog mira, trebala bi biti uzeta u razmatranje od strane država naouržanih za rat...“

Potrebna je dakle pomoć filozofa smatra Kant i navodi kako će filozof to ipak odbiti, kao nešto što bi ga svakako institucionalno vezalo za objekt njegova promišljanja (razboritog protokola pri izboru sredstava za ostvarivanje ciljeva pravednosti, odnosno mira)! S druge strane,

"(...) s obzirom da je ideja trajnog mira - moralni ideal, "ideja dužnosti" - pozvani smo da vjerujemo kako je ona sprovediva/ostvariva (...) Priroda jamči dolazak trajnog mira prirodnim putem kroz ljudska stremljenja, sa zaista nedovoljnom sigurnošću koja bi nam omogućila da proreknemo budućnost ovog ideala teoretski, ali očito s dovoljnom za praktičnu namjenu."

U razmatranju o neslaganju između moralnosti i politike s obzirom na trajni mir, Kant primjenjuje bitnu stavku svoje etike - općenito razlikovanje dužnosti i legalnosti, dakle s obzirom na legalističke metode što zanemaruju svaku vezu s praktičnim razumom te mogu postići samo pre-razmještaj okolnosti u mehaničkom tijeku prirode, a nikako ne mogu jamčiti postizanje svoga cilja - ne mogu učiniti trajni mir stvarnim, osim u smislu spekulativnog ideala koji bi ili ne bi mogao biti izvediv. Objektivno, moral je praktična znanost - smatra Kant; moral je kao "suma zakona što iziskuju bezuvjetnu poslušnost u skladu s onim što bi trebali činiti." Iz toga slijedi da kada se ta ideja moralne dužnosti prihvati, tada se ne može reći - "ja to ne mogu učiniti", a prepirka između politike i morala utoliko postaje besmislena, jer politika kao praktična znanost o pravu i moral kao teoretska znanost o pravima - daju komplementarni set teorije i prakse, čiji članovi ne mogu biti u sukobu, jer to bi onda značilo da je moral samo nekakva univerzalna doktrina probitačnosti ili svrsishodnosti, dakle teorija čije nas pretpostavke mogu voditi pri odabiru najboljih sredstava za postizanje ciljeva izračunatih po kriteriju naše osobne prednosti.

Kant prelazi na razjašnjavanje razlike između moralnog političara i političara moralista.

„Politika kaže - 'budi mudar kao zmija/gmaz', na što moral dodaje ograničavajući uvjet - 'i bezazlen kao golubica' (...) Ako ove dvije propozicije ne mogu zajedno biti u zapovijedi, onda zaista postoji sukob morala i politike, ali ako mogu, onda sukoba nema!“

Na to Kant nadodaje uzrečicu – „Iskrenost je najbolja politika“. Ova je u praksi pak suprotna, pa dodaje maksimu – „Iskrenost je bolja od bilo koje politike“. Ova s druge strane uzvisuje povrh svakog mogućeg prigovora, ali kako naglašava – „to zaista jest nužan uvjet cjelokupne politike“. No, kako podrobnije Kant to formulira:

„(...) ako se može pokazati da je taj cilj (trajnoga mira) dužnost, onda imamo razumni temelj uvjerenju da je on zaista moguć. Mi jednostavno ne možemo teoretski znati da je ostvariv (...) Razum nije dovoljno prosvjetljen za istraživanje niza predodređujućih uzroka, što bi nam pak omogućilo da sa sigurnošću predviđamo dobre ili loše rezultate ljudskih čina - kako slijede po mehaničkim zakonima prirode, iako bi se mogli nadati da će se stvari odvititi onako kako bismo željeli.“

Čovjek-praktičar vidi moral kao tek jednu izoliranu teoriju, pa i dok priznaje da bi ono što bi trebalo biti - moglo biti, ipak zadržava mrzovoljan stav, tj. pesimističnu perspektivu same mogućnosti da ljudska narav bude dobra ili da bi se barem mogla takvom učiniti; "Nikada se ljudi neće promijeniti" - njihova je svakodnevna mantra, spremna da svakome tko na nju naiđe "pokida krila u letu" ka zajedničkom ostvarivanju sna -trajnoga mira (kao i stvarne pravednosti).

Volja svih pojedinih ljudi da žive pod legalnim ustavom po principima slobode - to će reći, distributivnom jedinstvu sviju, kao takva volja - nije dovoljna za postići cilj trajnog mira. Potrebna je kolektivna volje njihove sjedinjene 'Volje', kao jednoga tijela koje ima odrediti nove (!) uvjete temeljnih društ.-polit. odnosa. U praktičnoj primjeni nema drugog načina nego li dovesti ovo stanje u stvarnost prisilom; dakle moramo biti spremni na devijacije od ideala, jer svaki će vladar, kada se domogne moći, osigurati da mu nitko ne diktira njegove poteze; država što uživa nezavisnost kontrole vanjskog zakona, neće se podvrći nikakvom tribunalu drugih država. Tako sve teoretizacije povezane s ustavnim, međunarodnim ili kozmopolitskim pravom "padaju u vodu", kao nepraktični ideali. Ako nema slobode ni moralnog zakona, smatra Kant, i ako se svaki mogući događaj zbiva po mehaničkim zakonima, onda je političko umijeće iskorištavanje fizičkih nužnosti u stvarima ljudske vlasti. Ako pak nije tako, i pravo se nužno odnosi sa politikom, i čak se može uzdići na razinu ograničavajućeg uvjeta te znanosti, onda se oni mogu izmiriti. Tako, kaže Kant -

„(...) mogu zamisliti moralnog političara koji razumije principe državnštva kao takve što se ne sukobljavaju s moralom, ali ne mogu zamisliti političara moralista koji sebi skroji takav etički sustav, kakav bi, naime odgovarao državniku.“

Principi po kojima operira praktičar/moralist/(imperijalist), po Kantu su sljedeći:

1. "Učini pa se pravdaj" (lat. *Fac et excusa*)
2. "Što si počinio, zaniječi" (lat. *Si fecisti, nega*)
3. "Podijeli pa vladaj" (lat. *Divide et impera*)

Kant zaključuje raspravu razmatranjem harmonije politike i moralnosti prema transcendentnoj ideji javnog prava, pa kaže:

„(...) pošto smo apstrahirali tako-reći od svih empirijskih elemenata sadržanih u konceptima političkog i međunarodnog prava (kao što su npr. zle tendencije u ljudskoj prirodi što čine prisilu nužnom) - možemo dati sljedeću pretpostavku transcendentne formule javnoga prava; 'Sve akcije u vezi prava drugih ljudi su krive, ako maksime iz kojih slijede nisu konzistentne s kriterijem javnosti' - načelo mora biti smatrano, ne tek kao etičko, da pripada doktrini vrline, već također kao pravničko, koje se odnosi dakle, na prava čovjeka (njihovo održavanje/opsluživanje/realiziranje). Otpor toj ne-javnosti, dakle ne može biti smatrana uzrokovanom na bilo koji način osim nepravednošću s kojom takva maksima prijeti svakome. Nadalje, to testno, isključivo negativno načelo, služi samo kao sredstvo po kojemu bismo mogli znati kada je neki čin prema nekome nepravedan. Poput aksioma, posjeduje sigurnost koja nije demonstrabilna.“

Uvjet po kojemu je pravo naroda uopće moguće jest taj da, na prvome mjestu - treba postojati vladavina prava kao stanje stvari, a to je po naravi nešto slično federaciji naroda, s jedinstvenom svrhom nadilaženja stanja rata, te kao takvom - jedinim pravičnim uvjetom stvarnosti koji je pomirljiv sa slobodama pojedinaca. Stoga, sporazumnost politike i morala moguća je jedino u federativnoj uniji, uniji koja je dana nužno *a priori* - prema principima prava.

U federalizmu bi, kao proizvoljnoj asocijaciji, naglašava Kant, svaka država zadržala svoju suverenost i autonomiju s time što bi njezino pravno uređenje trebalo biti u skladu s temeljnim ljudskim pravima i s međunarodnim pravom. Slično mišljenje, kroz ideju kozmopolitske države, u globaliziranom svijetu, zagovara i Beck. Kozmopolitska bi država također zadržala pravnu autonomiju, ali bi i ta njezina autonomija trebala biti u skladu s režimom ljudskih prava. Takva bi država podržavala norme, pravila i organizacije koje osiguravaju demokraciju, građanske slobode, ljudska prava i kulturnu raznolikost. Beck naglašava tu ideju zbog jačanja nacionalizma u suvremenom svijetu. Upravo je ideja kozmopolitskog nacionalizma jedini oblik nacionalnog identiteta spojiv s multikulturnim globalnim društvom. Svojom vizijom federacije, kao države naroda, Kant zapravo zagovara ideju kozmopolitskog nacionalizma.

2.2. Ideja pravednosti u *Pravu naroda*

Rawlsova teorija 'pravednosti kao pravičnosti' predstavlja stanovitu sintezu liberalnog i komunitarnog pristupa problemu pravednosti pri čemu se pravednost shvaća kao prva vrlina društvenih ustanova. Rawlsova liberalno-demokratska koncepcija nastaje po koordinatama koje okvirno zadaje klasična ugovorna teorija, odnosno na koju su utjecali razni teoretičari društvenog ugovora. Na teoriju J. Rawlsa su najviše utjecale teorije J. Lockeja i J. J. Rousseaua, ali ponajviše teorija I. Kanta.

Kant smatra, kako smo vidjeli, da je antagonistično društvo nužno da bi se omogućio razvoj svih sposobnosti koje se potencijalno nalaze u čovjeku. Rawls također kaže da su ljudi slobodne i jednake moralne osobe, ali da tu, zbog društvene organizacije i ekonomske raspodjele, nije riječ o apsolutnoj jednakosti. Ta nejednakost koja postoji u društvu treba biti u skladu s osnovnim slobodama i pravima što ih pojedinac posjeduje. Ostvarenje pravednosti, u kulturno pluralnim društvima, bitna je ideja liberalne doktrine. Međusobno poštivanje i

uvažavanje među pojedincima središnji je zahtjev sadržan u ideji univerzalnog morala i ljudskih prava za koju se liberalizam zalaže. Kroz svoju teoriju pravednosti kao pravičnosti, Rawls pokušava ponuditi odgovor na pitanje kako je moguće pravedno i stabilno društvo unatoč razlici glede svjetonazora. Međutim, svoju koncepciju pravednosti kao pravičnosti, Rawls razvija za zatvoreno društvo odnosno za zatvorenu političku zajednicu. Svojim djelom *Pravo naroda* Rawls želi ponuditi mogućnost uspostave odnosa ili vanjske politika dobro uređenih narodâ bili oni liberalni ili ne-liberalni.

U *Pravu naroda* argumentira svoju tezu o suprotnosti prava kakvo predlaže za društvo naroda i prava kakvo proizlazi iz tzv. kozmopolitskog stajališta:

"Krajnji je predmet skrbi kozmopolitskog stajališta dobrobit pojedinaca, a ne pravednost društva. Prema tom pravu još uvijek se postavlja pitanje dalje globalne distribucije, čak nakon što je svako društvo ostvarilo unutarnje pravedne ustanove (...) Pravo je naroda neutralno u odnosu na te dvije distribucije [u slučaju neke globalne redistribucije - kako bi reagirala dva reprezentativna pripadnika kozmopolitskog, odnosno 'pravonarodnog' društva - bi li trebali biti skloni redistribuciji u ime pokušaja poboljšanja stanja najlošije pozicioniranog u društvu, ili bi trebali prije ostati skloni prvotnoj distribuciji? - dok s druge strane kozmopolitsko nije, dakle neutralno, već će ono krenuti očitim putem, zaokupljeno dobrobiti pojedinca. Za pravo naroda je važna pravednost [koja je ostvarena prvotnom distribucijom] i stabilnost - radi ispravnih razloga liberalnih i pristojnih društava, koja žive kao pripadnici društva dobro uređenih naroda."

Koncepcija pravednosti kao pravičnosti, onako kako je iznesena u djelu *Teorija pravednosti* (1971), a kasnije preoblikovana za kulturno pluralna društva u *Političkom liberalizmu* (1993) pruža sistematsku, do danas najprikladniju alternativu utilitarističkoj doktrini. Glavni razlog za njeno formuliranje nalazi se u slabosti utilitarizma s obzirom na ustanove ustavne demokracije; naime, utilitarizam nije sposoban obuhvatiti osnovna prava i slobode građana kao slobodnih i jednakih osoba - što je zahtjev od apsolutno najveće važnosti za temeljne ustavno-demokratske ustanove. U središtu teorije je pitanje - prema kojim se načelima moraju u nekom društvu urediti prava i slobode građana i međusobna podjela dobara? Da bi to objasnio, Rawls konstruira misaoni eksperiment koji se sastoji od dva dijela: izvornog položaja i vela neznanja. Da bi se jamčilo moralno načelo nepristranosti, odnosno pravične jednakosti osobe se u izvornom položaju smještaju iza 'vela neznanja' koji im onemogućava uvid u njihove sposobnosti, društvene pozicije i sl. U takvoj poziciji osobe bi se prema Rawlsu odlučile za koncepciju pravednosti kao pravičnosti koja se sastoji od dva načela:

a) Svaka osoba ima jednako pravo na u potpunosti adekvatnu shemu jednakih osnovnih prava i sloboda koja je spojiva s istom shemom za sve, a u toj shemi jednakim političkim slobodama, i samo tim slobodama, valja jamčiti njihovu pravičnu vrijednost;

b) Društvene i ekonomske nejednakosti trebaju zadovoljiti dva uvjeta: prvo, trebaju se odnositi na službe i položaje dostupne svima pod uvjetima pravične jednakosti mogućnosti; drugo, trebaju biti od najveće koristi za najlošije stojeće članove društva.

Taj zamišljeni idealni okvir deliberacije (lat. *deliberatio* - vaganje u doslovnom prijevodu; normativno utemeljen proces odlučivanja), 'izvorna pozicija' - općenitija i apstraktnija verzija ideje društvenoga ugovora, nastoji ispuniti svoj primarni cilj, a to je uvjerljivi prikaz prvenstva osnovnih prava i sloboda, dok joj je sekundarni cilj integracija takvog prikaza s razumijevanjem demokratske jednakosti.

Dva principa (jednake političke slobode; jednake mogućnosti s načelom razlike) čine okosnicu teorije pravednosti kao pravičnosti. Prvim se garantiraju jednaka osnovna prava i političke slobode za sve, a drugim se određuje da su nejednakosti koje postoje u društvu opravdane kada su u interesu najlošije stojećih članova društva. Prema Rawlsu, najlošije stojeći članovi društva su pojedinci koji doprinose društvu odnosno rade, ali ih formirana društvena struktura drži u siromaštvu. Stoga se može reći da je prvi princip politički dok je drugi ekonomski. Prvi princip ima, kako Rawls kaže, leksički prioritet nad drugim u dva smisla. Prvo, slobodu se smije ograničiti samo zbog veće slobode. Drugo, slobodu se ne smije ograničiti zbog blagostanja; npr. feudalizam i robovlasništvo bili bi neprihvatljivi čak i kada bi bili ekonomski neusporedivo efikasniji od demokratskog poretka. Posebno je važno to, što dakle, nije slučajno na prvome mjestu princip jednakih političkih sloboda, a na drugome jednakih mogućnosti i načelo razlike; taj redosljed predstavlja Rawlsovu misao o primatu slobode, to jest "vjere" koju liberalni poredak jednako zahtjeva u okviru javnoga uma dotičnog naroda (iako se Rawls ne bi u potpunosti složio s ovom interpretacijom). Slaže se ipak Rawls, kako navodi u §4 *Preispitivanje ideje javnog uma* (fusnoti 52)

„(...) da se politički liberalizam kritizira zbog toga što nije ustanovio/konstruirao prikaze tih društvenih korijena demokracije i nije izložio formiranje svojih vjerskih i drugih uporišta (...) ali ipak priznaje (...) kako je očito da političke koncepcije tolerancije i slobode vjeroispovijedi ne bi bile moguće u društvu u kojemu se vjerska sloboda nije poštivala i gajila (...) pa se stoga politički liberalizam slaže s Hollenbachovom konstatacijom da - 'ništa manje značajno u transformaciji koju je izvršio T. Akvinski, nije bilo njegovo inzistiranje da politički život naroda nije najviše ostvarenje dobra za koje je on sposoban - što je uvjet koji leži u korijenu ustavnih teorija o ograničenoj vladavini.“

Rawls je oblikovao svoja načela pravednosti upravo za dobro uređeno (zatvoreno) društvo, koje se zapravo može usporediti s pojednostavljenim modelom nacionalne države. Tu može biti govora o liberalnom nacionalizmu koji zagovara egalitarističku liberalno-političku teoriju. Iako sam Rawls nikada nije jasno potvrdio, ali ni zanijekao analogiju između njegovog dobro uređenog društva i nacionalne države, ona je postala uočljivija kod proširenja ideje društvenog ugovora na društvo naroda.

Rawls polazi od naroda koji, za razliku od države, ne posjeduje tradicionalni suverenitet čime se ograničava njegovo tradicionalno pravo na rat i unutarnju autonomiju jer mu je cilj razviti posebnu političku koncepciju ispravnog i pravednosti koja se primjenjuje na načela i norme međunarodnog prava i prakse. Osim liberalnih naroda, Rawls u razlikuje i pristojne narode (pristojni hijerarhijski narodi), odmetničke države, društva opterećena nepovoljnim uvjetima i dobrohotni apsolutizam. Međutim, kako navodi Brčić Kuljiš, pravo narodâ, kao realistična utopija, odnosit će se isključivo na liberalne i pristojne narode jer ostali narodi nisu u mogućnosti zadovoljiti razložne zahtjeve koje pravo naroda stavlja pred njih.

I u pravu naroda Rawls koristi ugovornu teoriju. Narodi, shvaćeni kao moralni subjekti, u izvornom položaju iza vela neznanja biraju načela 'prava naroda'. Riječ je o načelima koja su prepoznata kroz povijest i vrijede kao načela međunarodnog prava i prakse. Izabrana načela su: načela slobode i neovisnosti, načela međusobnog poštivanja ugovora, obveza, nemiješanja, poštivanja ljudskih prava, ograničenja u ratovanju i dužnost pomaganja drugim narodima koji žive u nepovoljnijim uvjetima, a koji ih sprječavaju imati pravedan ili pristojan politički i društveni poredak. Rawls smatra kako načelo o ratovanju i načelo o ljudskim pravima uopće nisu potrebna u društvu dobro uređenih naroda. Obzirom da su odabrana samo ona načela koja osiguravaju recipročnost, ona kao takva prema Rawlsovoj teoriji zadovoljavaju načela razložnosti, pristojnosti i racionalnosti.

Upravo ideja recipročnosti zahtjeva od drugih društava samo ono što ona mogu razložno dopustiti, a da ne pristanu na položaj podređenosti ili prevlasti. Što se tiče načela pomaganja, i ono bi pak trebalo biti materijalizirano isključivo po međunarodnom načelu vladavine prava, tj. na zajednički dogovorenim normama.

3. SUPRANACIONALIZAM U PRAKSI

3.1. Kako je zamišljena Europska unija?

Viziju koja je "u pozadini" osvjetljavala put europske integracije što vodi ka punopravnoj 'Zajednici' suverenih naroda te svojevrsnom 'supersuverenitetu' kakav će nadomjestiti sustav nacionalne države, tamo i samo onda gdje nacionalna država, ili ne može, ili neće da djeluje. S vremenom će se pokazati da je to područje ili polje, sve šire i šire, za tijesne okvire mišljenja i djelovanja na nacionalnoj osnovi. Europsku viziju bismo mogli uokviriti s tri izrazita obilježja, bile to ideje ili realizirane prakse. Prvi kut zatvara narav supranacionalne metode kao - 'demokracije (nacionalnih) demokracija'. Drugi kut zatvara dobrovoljnost odricanja od utilitarističke metode pri vođenju realizacije nacionalnih (i svih partikularnih - jednakopravnih po 'europskom pravu') interesa. Treći kut zatvara načelo odnošenja prema ravnopravnim političkim subjektima - načelo (aktivne i konzistentno uvećavajuće) solidarnosti i humanitarnosti spram vanjskih - (supra)nacionalnih, odnosno internacionalnih partnera.

Pitanje koje preostaje: „Kolika je životnost europske vizije i kako je održati?“ Vizija nije ni strategija, ni plan, a nije ni fantazija, niti je propagandni alat (iako je vrlo efektivan propagandni uređaj, ako i kada je vizija zajedno sa vizionarom prezentirana, iskrena i, dakako - dosljedna). Vizija je u biti - ideologija.

S jedne strane, ideologija se određuje, kako navodi Ravlić, kao skup ili sustav političkih ideja, institucionalizirani okvir koji okuplja različite ideje i daje im određeno značenje, gdje se ponajprije ispituje karakteristična unutarnja spojenost ideja, koju možda najplastičnije izražava sintagma "obitelj ideja". Ideologije se stoga proučavaju kao konceptualne zajednice, specifične konfiguracije ideja i pojmova, u kojima su obuhvaćeni pojmovi s jasnim i neprijepornim značenjima, koji inače izvan određenih ideoloških grozdova imaju različita i poreciva značenja. S druge strane, nastavlja Ravlić, vrijednosnoneutralni pojam ideologije razvijen je diferenciranjem ideologije od sustava znanstvene spoznaje, praktičnog promišljanja ili moralnog argumentiranja. Ideologije su simbolički sustavi ili sustavi reprezentacije, koji ne mogu biti pogrešni, jer predstavljaju poseban tip kulturne tvorbe, koja daje jasno formulirane, vrijednosno nabijene i usmjerujuće interpretacije svijeta, nužne u doba kada tradicionalne forme usmjerivanja prestaju obavljati tu praktičnu funkciju, pa je, dakle, u

njima praktična društvena funkcija bitnija od spoznajnoteorijske funkcije. U tom će kontekstu npr. J. Delors, predsjednik Europskog parlamenta u svom govoru (1989.) predstaviti Europski projekt kao model za Bliski istok, odnosno države Levanta. Ponekad se, dakle dogodi takva situacija, koja se učini toliko nesavladivom ili nepremostivom, da pod silom pritiska danih okolnosti – sama situacija ili splet okolnosti iznjedri potpuno novu ideju - tako što se "ukaže" kao nešto očito i samorazumljivo, a da to nije bilo svo vrijeme prije. Upravo je to bio slučaj sa idejom supranacionalizma, koju 1950. Jean Monnet iznosi, odnosno predlaže svojoj (francuskoj) vladi i vladi (Zapadne) SR Njemačke, kao potencijalan izlaz iz neugodne situacije u kojoj su se našli francusko-njemački odnosi.

'Supranacionalizam' ili 'metoda zajednice'/'komunitarna' (eng. *the Community Method*) - u političko-teorijskom smislu označava ono *sui generis* obilježje 'Europskog projekta' o kojemu je u ovome radu riječ. Naime, nešto je ponukalo Europljane, zapravo - samo Europljane, da izađu iz političkog okvira nacionalne države i otiđu dalje. Ono što ih je na taj put odvelo bio je poseban set ideja što su se pojavile u Zapadnoj Europi nakon II. svj. rata. Suočeni s dva velika rata i u temeljima izmjenjenom okolinom, mnogi su počeli preispitivati stoljetne pretpostavke o cijeni, koristima i prikladnom obliku međunarodne suradnje. Jedni - zagovornici tzv. 'modela zajednice' (*community model*), povezali su široki dijapazon nacionalnih problema sa "supranacionalnim" rješenjima europskih institucija, kao što su to institucije današnje EU. Drugi - zagovornici tzv. tradicionalnog i/ili konfederalnog modela branili su ona rješenja koja se mogu pronaći u postojećim okvirima, tj. sustavima nacionalne države, ili u najmanju ruku - neradikalno skretati izvan tih okvira. Treći - zagovornici potpune federalizacije i stvaranja *Sjedinjenih Europskih Država*, sa suprotne su strane razvlačili supranacionalne napore, pogotovo u prvom razdoblju razvoja Zajednice.

U okviru diskursa političke teorije europske integracije, kada su velike teorije (eng. *grand-theories*) europske integracije (federalizam, funkcionalizam, institucionalizam) prepustile prostor "teorijama srednjeg dometa" (neoinstitucionalizam, liberalni intergovernmentalizam, socijalni konstruktivizam itd.), sve više pristaša stječe teorija Europske unije kao višerazinskog političkog sustava. Gradeći svoje teorijsko objašnjenje europske integracije na aplikaciji teorije političkog upravljanja (governance), Hix definira EU kao politički sustav *sui generis* koji posjeduje sve elemente osnovne karakterizacije demokratskih političkih sustava. Supranacionalizam se tu pojavljuje kao metoda donošenja odluka u međunarodnim organizacijama, gdje je moć u rukama postavljenih službenika ili u rukama predstavnika izabranih kroz nacionalne legislature država-članica. Vlade država-članica još uvijek imaju moć, ali je moraju dijeliti s drugim akterima. Nadalje, odluke imaju tendenciju bivati

donošene većinskim glasovanjem, stoga je moguće da jedna drž.-čl. bude prisiljena od druge drž.-čl. implementirati neku odluku protivno svojoj volji. Ipak, za razliku od federalne države, države-članice (u Uniji) zadržavaju punu suverenost i sudjeluju na dobrovoljnoj osnovi, s time da su subjekt supranacionalne vladavine samo onoliko, dokle odluče ostati članovima. Alternativna metoda donošenja odluka u međunarodnim org. je intergovernmentalizam.

Postoje dileme koje izvire iz idejne debate o Europskoj uniji i europskoj integraciji, a koje se uglavnom danas doživljavaju kao rasprave s dviju suprotstavljene pozicije: euroskepticizam i eurooptimizam. Ključna rasprava se vodila oko uvođenja Ustava. Iako je postojao napor dodatnog političkog institucionaliziranja Europske unije putem zajedničkog ustava, poznato nam je kako taj prijedlog nije zaživio već je donesen *Ugovor iz Lisabona* koji je stupio na snagu 2009. godine, a Ugovor o Europskoj uniji je nadomješten *Ugovorom o funkcioniranju Europske unije*. Ustav Europske unije je, kako se pretpostavlja, bio preveliki pritisak i izazov za koncept suvereniteta nacionalne države.

Pravo Europske Unije proizlazi iz procesa dekonstrukcije onih pravnih stečevina sadržanih u europskom pravu. Europsko pravo je via facti sebe ovlastilo da odsutnu pravednost izvodi iz procesa dekonstrukcije vrijedećih pozitivno pravnih stečevina, a ne na temelju demokratske volje europskih naroda koji, dakako, a posteriori mogu prihvatiti ili odbaciti te autogenerativne pravne učinke u vlastitim državama i tako ipak demokratski derogirati novo pravo, što se upravo i dogodilo s prijedlogom europskog ustava.

3.2. Europska unija kao čuvarica nacionalne države?

Jeremy Rifkin u svojoj knjizi *Europski san* tvrdi kako europska vizija budućnosti mirno zasjenjuje američki san. Simptomatično je da je tu knjigu napisao baš jedan Amerikanac. On tvrdi da je Ustav EU-a “nešto novo” u ljudskoj povijesti, neviđen rezultat civilnog progresa europskih nacija i građana. Iako nije elokventan poput francuskog i američkog ustava, to je prvi dokument kojim se uređuje jedna politička zajednica, a kojim se proširuje ljudska franšiza na razinu globalne svijesti. Jezik Ustava govori univerzalnim govorom, pojašnjavajući da njegov fokus nije narod, ili teritorija ili nacija, već radije ljudska rasa i planet koji mi obitavamo (Rifkin, 2004).

S obzirom na tendenciju osnaživanja temeljne političke koncepcije u širim građansko-političkim krugovima tijekom naizgled nepremostivih kriza, bile one izvane ili iznutra

generirane, očito je da je, na neki način metoda političkih odnosa svediva na niz imperativa u smislu "kontrole" (esencijalno) različitih interesa: uskladiti (krajnje ciljeve), spojiti (vitalne uvjete), proizvesti (neutralna rješenja), ili pod krilaticom "*Converge. Merge. Re-emerge*" - kao izrazom svojevrsne "ekskritičke metode". Pretvaranje nekoć zasebnih nacionalnih interesa postepeno proizvodi njihovo ispunjenje, ali i nove okvire, odnosno interese na razini 'Zajednice', koji utoliko ono ispunjenje čine tek preduvjetom i samim smislom svoga (budućeg) ispunjenja (koji je u korjenu jedan-te-isti interes zajedništva, funkcionalnog, i nadasve - pravednog). Tomu u prilog ide Rawlsov stav:

"(...) da se pluralizam ne treba shvaćati kao nesreću nego kao bogatstvo koje je proizašlo iz primjene uma pod uvjetima same slobode. Mnoštvo razložnih obuhvatnih doktrina predstavljaju normalno stanje demokratske kulture pod pretpostavkom njezinih slobodnih institucija. Stabilnost i pravednost u društvu koje je obilježeno (takvim) pluralizmom postiže se institucionalizacijom sporazumno prihvaćenih načela pravednosti. Stabilnost društva osigurava politička koncepcija pravednosti koja se shvaća kao žarište preklapajućeg konsenzusa.

Činjenica je da je EU politički sustav višerazinske vladavine (političkog upravljanja), bez tradicionalnog okvira države, iako je EU često pod udarom euroskeptika kao nadržava. Političkom sustavu EU-a nedostaje baš onaj posljednji, weberijanski atribut države, monopol na legitimnu uporabu sile. No moglo bi se reći da iako nema monopol na uporabu sile, EU upravlja europskim društvima i bez klasične državne moći, u opet svojevrsnoj konfluenciji upravljačkih ovlasti koje dijeli s nacionalnim državama i u specifičnom procesu suodlučivanja koje stvara nov oblik sile: soft-power jednog rudimentarnog modela deliberativne demokracije na nadnacionalnoj razini. Od početka europske pravno-političke povijesti Europljani računaju s nepredvidivošću Božjih, vladarevih i narodnih odluka. Sve u svemu, Europska unija je po svim mjerilima zadivljujuća tvorevina. Njen autoritet i razmjer slični su onima labave federacije, ali dakle - globalno, ističe se kao glavna iznimka u slabo institucionaliziranom svijetu međunarodne politike. Kao plod europske integracije, osim što predstavlja prilično polivalentnu tvorbu koju je teško definirati samo kao političku zajednicu *sui generis*, na političkom planu djeluje i kao politički sustav (opet, naravno, *sui generis*).

Za razliku od klasičnih, nacionalnih političkih sustava koji svoju egzistenciju osiguravaju uporabom legitimnih oblika vlasti koji nose zajednički naziv država, Europska unija djeluje kao politički sustav bez jamstva prisile. Dakle, djeluje isključivo na konsenzualnom pristanku aktera, a taj pristanak ne osnažuju klasični sigurnosni aparati vlasti kao što su policija i vojska. I po tome je doista Europska unija osebujan politički sustav koji djeluje na temelju

dobrovoljnog pristanka svojih članica koje nitko ne može prisiliti na ostanak u toj zajednici. Danas ta neimenovana nepredvidivost disponenta posljednje odluke predstavlja anonimnog suverena europskoga pravnog i političkog poretka. Historijski poznati suvereni autoriteti nisu prihvatljivi multikulturalnoj Europi. Europa nema samo jednu crkvu ni samo jedan narod, niti želi imati jednog vladara poput smrtnoga Boga. Na djelu je ostalo samo bitno svojstvo tih suverenih autoriteta europske historije: njihova nepredvidivost i neraspoloživost. Europska Unija gradi svoj pravni poredak osluškujući toga anonimnog nepredvidivog suverena koji ulijeva strah i poštovanje. Taj anonimni suveren, ili ta nepredvidiva potencija jamči pravni poredak Europske Unije i po tome se ustav Europske Unije razlikuje od ustava članica Europske Unije, jer njih legitimiraju narodi sa svojim prepoznatljivim historijski oblikovanim mentalitetima i tradicijama. Europski narodi i njihove države nisu anonimne sile, oni se jasno razlikuju i historijski su dobro profilirani. Ustavu Europe ne treba analogna narodna legitimacija i privola; on se, kako je utvrdio i Luhmann, legitimira procesom transparentnog rješavanja nepredvidivih pravnih situacija koje autogenerativno proizvodi europski integrativni proces.

Europska komisija, Europski parlament i Europski sud pravde su supranacionalne institucije u punom smislu riječi. Europska komisija je tzv. "čuvarica Ugovora", dakle nešto poput ustavne sudske instance, ali ujedno i zakonodavne. Naime, posao Komisije jest u najčišćem smislu pretvaranje nacionalnih (političkih-komunitarnih) korpusa u jedno nadnacionalno zajedničko tkivo, te njegovo susljedno "njegovanje" u suradnji sa svim zainteresiranim strankama, a to su sve države članice, ali i drugi međunarodni subjekti. To "njegovanje" označava stvaranje takvih posebnih politika, utemeljenih u postojećim nacionalnim potrebama i/ili pak na postajućim - emergentnim potrebama 'Zajednice'. Međutim, države-članice predstavljene su u tom apstraktnom odnosu kroz dva "kanala" (kao izvor suvereniteta i njegov smisao, konačna realizirana dobrobit općeg stanovništva, tj. građanstva Unije kao cjeline i kao, dakle - mnoštva), kroz Europski parlament kao kanal izražaja jedne europske demokratske 'Volje', te kroz dvije institucije koje čine intergovernmentalnu osovinu europske integracije - Europskim Vijećem (ministara država-članica), kao kanalom/kanalima izražaja (postojećih) nacionalnih 'Volja', po postojećim pitanjima, dakle ne aposlutno.

Utoliko je sistem Europske unije kao supranacionalne tvorevine, ponajbolje možda opisati kao "demokraciju demokracija". Supranacionalna predstavnička demokracija u Europskoj uniji svojevrsni je hibrid klasične parlamentarne demokracije i različitih elemenata civilnog

društva. U tom kontekstu valja spomenuti i tradicionalne nacionalne stranke, odnosno europske stranačke blokove/saveze sestrinskih stranaka uvriježenog političkog spektra ("*bottom-up*"). To su više-manje prvenstveno stranačke mašinerije tzv. centra, na desnom krilu EPP (Europska pučka stranka), SD (Socijal-demokrati) na lijevome, ALDE (liberali) lijevo te ECR (konzervativci i "reformisti") desno. Njihovo djelovanje se svodi na produžetak nacionalnih parlamentarnih obrazaca i diskursa, što naposljetku Parlament čini blijedom verzijom onoga što je trebao po zamisli biti - jamac da europsko građanstvo (kakvo bilo da bilo) kontrolira procese koji povezuju s jedne strane Komisiju (i Sud), a s druge strane Vijeće EU-a (i Europsko vijeće). Jer, jedino je to i takvo, europsko - građanstvo, izvor tog i takvog, *sui generis* "supersuvereniteta".

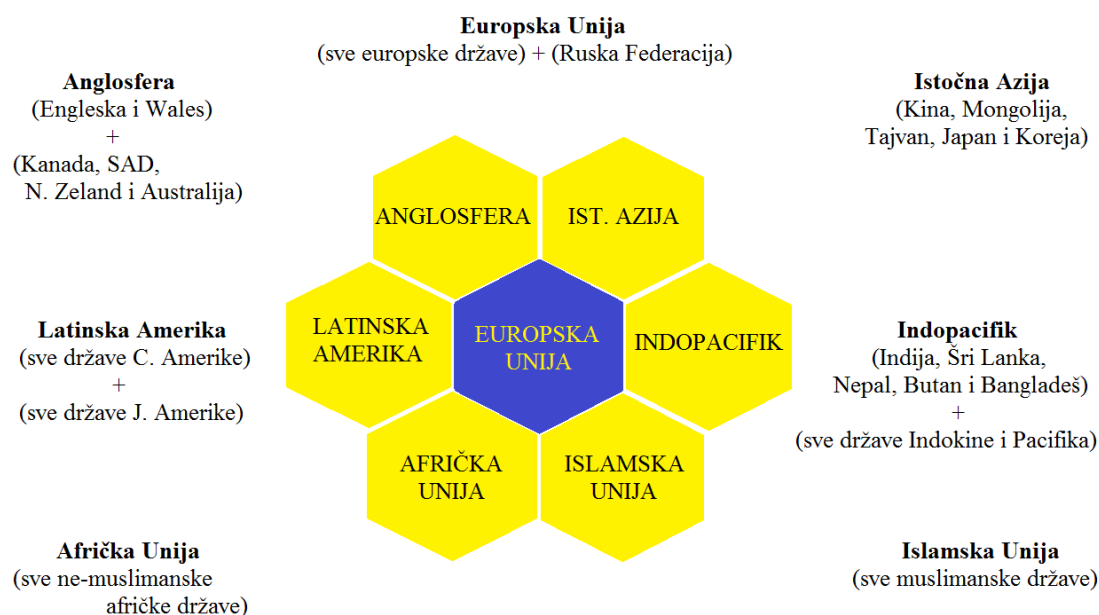
Danas je EU suočena s krizom reprezentativne demokracije. Ona nema narod koji bi predstavljala, a nekoga ipak predstavlja. Europska politika djeluje u okolini s previše razlika koje nisu demokratski proizvedene i koje je, stoga, teško integrirati u „kolektivno obvezujuće političke odluke“. U EU ne funkcionira ni tradicionalni pojam narodne reprezentacije ni njegovi surogati, poput kulturnog identiteta; čak ni ekonomski interesi ne uspijevaju stvoriti koheziju u Uniji. Europska unija je, navodi Giddens, eksperiment vladanja bez države i kao takav u sebi sadrži brojne paradokse. No, s druge strane postoje, te se s određenog gledišta može reći i da eksponencijalno bivaju vidljive - tzv. 'paneuropske' ili 'supra-/trans-nacionalne stranke' ("*up-bottom*"): prva i (zasad) jedina takva stranka je VOLT, osnovana 2016. godine - istoga dana kada je UK aktiviralo članak 50. Lisabonskog ugovora (o izlasku iz unije). VOLT se natječe pod istim imenom i s istim (federalističkim i socijalno-liberalnim) programom u svim državama-članicama (teoretski, a zasad u njih desetak) - na lokalnoj/regionalnoj, nacionalnoj i, dakle na europskoj razini (na europskim izborima 2020. u Njemačkoj osvajaju jedan mandat - prvo zastupničko mjesto u EU Parlamentu). Međutim, jedna druga stranka, odnosno savez političkih stranaka (europske ljevice) - DiEM, iako nije poput VOLT-a u institucionalnom smislu (a to će vrlo vjerojatno postati). Tu su još i europske piratske stranke, a u određenoj mjeri (iako su već ušle u tzv. 'politički *mainstream*') i sve europske tzv. 'zelene stranke'. Osim problematike u razlikama koje znaju nastati u parlamentarnim demokracijama naspram (polu)predsjedničkih demokracija, a vezano na pitanje liberalizma kao ideologije ili ne - u europskom se prostoru formiraju "realni" politički tabori, s jedne strane liberalnih demokracija, s druge strane tzv. 'iliberálnih demokracija'.

Proširenje i produbljenje demokratskih procesa u okviru država-nacija i porast međunarodnih transakcija razvili su do dotad neslućenih dimenzija sposobnost nedržavnih aktera da utječu na političke procese i da u njima sudjeluju. Uspostava međunarodnih mehanizama kontrole

kršenja ljudskih prava i proširenje samog poimanja ljudskih prava na pravo suodlučivanja u javnim poslovima (usvajanje koncepcije human governance nasuprot government), kao i povećanje broja međunarodnih transakcija uzrokovanih novim medijima transgraničnog komuniciranja, stvorili su situaciju u kojoj se rješenje i zadovoljenje potreba građana i političkih zajednica subnacionalne razine ne može ostvariti samo na razini i u okviru države - nacije, već zahtijeva i uspostavu transnacionalnih mehanizama odlučivanja o zadovoljenju ljudskih potreba.

No kakva je perspektiva Europske unije? Možemo govoriti o dezintegracija - tj. o krize europskog zajedništva koja bi mogla dovesti do raspada Europske unije. Nešto pozitivniji pristup nudi 'euroskepticizam' te 'euro-realizam'. Riječ je o pristupu koji zagovara ograničenu (ugl. ekonomska) integraciju, a koja vodi do dva oblika: 1) internacionalističke / intergovernmentalističke Europe ili 2) saveza suverenih europskih nacija (eng. *Europe of Nations*). Treći pristup zagovara ideju europske superdržave jer zagovara intenzivnu integraciju (eng. *ever-closer Union*) sve do ili 1) federalne Europe ili 2) Sjedinjenih Europskih Država (kao preslike SAD-a u bitnim stavkama). Tomu znatno pogoduju korporativni transnacionalizam, koji se kao sprega ekonomske i političke, te vojne i medijske moći ponajbolje integrirao u prvome redu u američki društveno-politički sustav. Najplodniji kritičar u tom kontekstu zasigurno je N. Chomsky. Europska unija može ići i u smjeru tzv. normativnog hegemon na način da predstavlja novi legalni red/poredak unutar međunarodnog poretka, neovisan o međunarodnom javnom pravu i pravu UN-a, odnosno od njih se emancipira i postaje u potpunosti poseban pravni režim. Normativni utjecaj vrši se na nekoliko "frontova" , a to su poglavito: internacionalizacija / globalizacija socio-ekonomskih standarda, internacionalizacija / globalizacija ekoloških standarda, te internacionalizacija / globalizacija pravno-civilnih standarda.

Posljednji predloženi model perspektive Europske unije poznat je kao jezgra svjetske federacije. Sve regije svijeta bi se organizirale po modelu EU-a te bi zajedno formirale Svjetsku Federaciju. Zamišljeni geopolitički okvir takvoga stanja donosim u zaključnom prilogu/slici:

Slika 2 - predložak 'Svjetske Federacije' s EU kao jezgrom

ZAKLJUČAK

U ovom radu prvenstveno sam se bavio problematikom političke filozofije, pa najopćenitije pitao - Kako dati jednoznačne (normativne) odgovore na pitanja postavljena politici, odnosno u političkoj filozofiji, a koja proizlaze upravo iz činjenične višeznačnosti u ljudskoj komunikaciji generalno, uvjetovanoj kulturalnom heterogenošću čovječanstva (a politika sačinjava veliki dio onoga što nazivamo kulturom)? Zatim - Koja je bitna razlika (razlikovno obilježje), ako uopće postoji - supranacionalizma (naspram internacionalizmu i drugim oblicima/kategorijama političkog zajedništva kakve poznajemo u suvremenom svijetu, iznad ili izvan ustaljenog nacionalnog zajedništva i državnosti? Potom sam još općenitije pitao - Radi li se tu više o idealističkoj i apstraktnoj, stoput prerađenoj ideji „sveljudskog bratstva“, ili se pak radi o procesu otpočetom i tekućem u određivoj uzročno-posljedičnoj vezi, odnosno o samom „životu“ te naizgled „sanjarske“ ideje, sa svojim posebnim (novim) svojstvenostima? U tom širem filozofskom kontekstu, problematika supranacionalizma drži važno, ako ne i presudno mjesto pri razmatranju niza aktualnih političkih i društvenih (civilizacijskih) izazova i problema, definiranih odavno u okvirima srodnih fil. disciplina - fil. prava i države, etici/bioetici i fil. odgoja (za 'građanina svijeta'), između ostalih. U radu sam

na svaki oblik pitanja nastojao dati što jednoznačniji odgovor, ali istovremeno i opravdati svaku višeznačnost. Ima biti da nam ponajviše nedostaje one sposobnosti (i vrline/vrijednosti) - nepristranosti, koju rijetko spominjemo, a u političkom kontekstu najčešće trebamo, kao sastojak što nedostaje uspješnosti naših svakodnevnih (individualnih), ali i historijskih (kolektivnih) pothvata. Europsko ujedinjenje iz današnje perspektive možemo promatrati na najmanje dva načina - prvi bih nazvao "kolektivnom eurekom", a drugi bi mogli svesti na još jednu metaforu - "zatišja pred (posljednju) buru". Naime, pitanje još uvijek nije sa sigurnošću moguće odgovorivo, ni od najvećih optimista na ovome svijetu - je li uistinu prošlo doba u kojem je (smrtonosna) sila primarna, ako ne i jedina konstanta međunarodnih i uopće međuljudskih odnosa? Je li moguće da razdoblje od kraja II. svjetskog rata pa do današnjega dana, postane još jedna poznata uvertira u novu cjelinu - u nekim budućim udžbenicima povijesti (ako je bude - i budućnosti, pa svakako i povijesti), pod naslovom "Uzroci III. svj. rata i početak rata u Europi"? Ili će nas ipak Europa, ovakva kakva jest, u budućnosti zaista vidno povesti i voditi ka uspostavi 'Sjedinjene Zemaljske Republike'...

SUMMARY

In this paper, 'supranationalism' is being explored three-fold - as an idea (most commonly attributed to the 'European Project', i.e. historical process of european integration, from 1945. until today; also, conversely - as an ideology; and/or - as a phase of an overarching process(es) of 'communogenesis' ('globalisation' and 'civilization' or, following Nancy - 'mondialization') - conceptualised in the wider (meta-theoretical) philosophical and political framework of 'cosmocracy' or 'world (global) governance'. I'm starting the exploration of the implicated meanings and prospects for the future development of the world politics (taken as a whole), by examining firstly - the historical continuum of community's transformations (from 'the Western' perspective), as well as the necessary transformations of it's central concept of 'sovereignty'; Secondly, I'm examining the substantiated framework for the theoretization of supranational phenomena via two major works in political philosophy - Immanuel Kant's Philosophical Essay on Eternal Peace and the Theory of Justice together with the Right of Nations by John Rawls (whose work is a direct continuation of Kant's opus). As a conclusion of the II. Part, I'm examining the idea and the theory of cosmocracy (or universal governance) in more detail, and then offering a working hypothesis of an 'emergent nature of the process as a whole, and of supranationalism as it's integral part or phase);

Finally, I'm starting the examination of the supranational phenomena in practice - exclusively in the context of the 'European Project' as a model to be followed in the future by others, and the EU as a central actor on the world stage, when temporarily considering the possible realizations of the given theoretical presuppositions from the Part II. I'm concluding with the optimistic prospect of the European Union as a (historical) core of the future Global Community or World Federation, arbitrarily but significantly named - 'United Earth Republic'.

Key words: *political community, nation-state, sovereignty, supranationalism, liberalism, communitarianism, cosmopolitanism, global justice, fairness*

BIBLIOGRAFIJA I PRILOZI

- Aristotel, *Politika*, Globus / Sveučilišna naklada Liber, preveo T. Ladan, Zagreb, 1988.
- Aristotel, *Nikomahova etika*, Globus / Sveučilišna naklada Liber, preveo T. Ladan, Zagreb 1988.
- Platon, *Država*, Beogradski izdavačko-grafički zavod, preveli A. Vilhar, B. Pavlović, Beograd, 2002.
- John Rawls, *A Theory of Justice*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1999.
- John Rawls, *Pravo naroda i preispitivanje ideje javnog uma*, Kruzak, Zagreb, 2004.
- J. Rawls, „Ideja preklapajućeg konsenzusa“, u: *John Rawls, O liberalizmu i pravednosti*, Hrvatski kulturni dom Rijeka, Rijeka 1993.a, str. 55 -79
- J. Rawls, *Politički liberalizam*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1993.
- Immanuel Kant, *Perpetual Peace - A Philosophical Essay*, Project Gutenberg; by Mary C. Smith, Introduction by R. Latta, 2016. @ <https://www.gutenberg.org/files/50922/50922-h/50922-h.htm>)
- Radovan Vukadinović, Lidija Čehulić, *Politika europskih integracija*, Topical, Zagreb, 2005.

- J. J. Rousseau, *Rasprava o porijeklu i osnovama nejednakosti među ljudima/Društveni ugovor*, Školska knjiga Zagreb, 1978.
- Rousseau, J. J., *Emile*, Školska knjiga Zagreb, 1978
- Ottmann, H., „Politika i ugovor. Kritika modernih teoriju ugovora.“ *Politička misao časopis za politologiju*, 22(3), 1985., str. 84-93
- Korunić, P., „Porijeklo i integracija nacije kao znanstveni problem“, *Migracijske i etničke teme*, Vol. 13 No. 3, 1997., str. 151-188
- Borna Zgurić, „Fenomenologija prosvjeda“, *Politološki pojmovnik: Političko proljeće*, br. 17, 2014., str. 73-76
- Brčić, M., „Izvori liberalnog mišljenja u filozofiji Immanuela Kanta“, *Filozofska istraživanja*, 104 God. 26 (2006) Sv. 4, str. 783–797
- Tihomir Cipek, »Liberalizam – ideologija slobode«, u: Tihomir Cipek – Josip Vrandečić (ur.), *Hrestomatija liberalnih ideja u Hrvatskoj*, Disput, Zagreb 2004.
- Brčić, M., „Smrt multikulturalizma i život Mediterana“, *Filozofska istraživanja* 162 God. 41 (2021) Sv. 2, str. 389–402.
- Brčić Kuljiš, M., „Konceptija pravednosti u filozofiji Jean-Jacquesa Rousseaua“, *Filozofska istraživanja* God. 34 (2014) Sv. 1–2, str. 23–36
- Jürgen Habermas, »Državljanstvo i nacionalni identitet«, *Filozofska istraživanja*, 40(1991)1, str. 137-157
- Rogers Brubaker, *Citizenship and Nationhood in France and Germany*, Harvard University Press, Cambridge 1992.
- Schmitt, C., *Politička teologija / Politička teologija II*, Naklada Breza, 2019.
- Bertrand Russell, *Mudrost Zapada*, Marjan tisak, Split, 2005.
- Branimir Berčić, *Filozofija*, internetsko izdanje @ a www.ibis-grafika.hr, Zagreb, 2012.
- Slaven Ravlić - "Politička ideologija: Preispitivanje pojma", u *Politička misao*, Vol XXXVIII, (2001.), br. 4
- Vladimir Filipović, *Filozofijski riječnik*, ur. Branimir Donat, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1989.

- Philpott, Daniel, "Sovereignty", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, (Fall 2020 Ed.), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/fall2020/entries/sovereignty/>.
- Peter Kunzmann, Franz-Peter Burkard, Franz Wiedmann, *Atlas filozofije*, Golden marketing, Zagreb, 2001.
- Hans-Otto Mühleisen, "J. Habermas i europska integracija", *Politička misao*, Vol XLI, 2004., br. 4
- Rafael Leal-Arcas, "Theories of Supranationalism in the EU", *The Journal of Law in Society*, Vol. 8:1
- Marita Brčić - "Socijalna solidarnost u europskoj uniji: Zaboravljena pretpostavka pravednog društva", u: *Zb. rad. filoz. fak. Splitu*, 2/3 (2009/2010)
- Davor Rodin - "Ustav bez države i naroda", *Politička misao*, Vol. XLII, (2005.), str. 3–26.
- Slaven Grubiša - "Politološke dvojbe o Europskoj uniji: Potraga za određenjem", u: *Politička misao*, god. 48, (2011.), br. 2
- Damir Grubiša - "Europski Ustav i politički sustav Europske unije", u: *Anali Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu*, 2004.
- T. Hobbes, *Leviathan*, @ <https://www.gutenberg.org/>

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja TOMISLAV ČULIN, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistra/magistrice EDUKACIJE POVIJESTI I FILOZOFIJE, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 17. 9. 2021.

Potpis

IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOG / DIPLOMSKOG RADA U DIGITALNI
REPOZITORIJ FILOZOFSKOG FAKULTETA U SPLITU

STUDENT/ICA	TOMISLAV ČULIN
NASLOV RADA	SUPRANACIONALIZAM
VRSTA RADA	DIPLOMSKI RAD
ZNANSTVENO PODRUČJE	FILOZOFIJA
ZNANSTVENO POLJE	FILOZOFIJA POLITIKE
MENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	IZV. PROF. DR. SC. MARITA BRČIĆ KULJIŠ
KOMENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	
ČLANOVI POVJERENSTVA (ime, prezime, zvanje)	1. IZV. PROF. DR. SC. MARITA BRČIĆ KULJIŠ 2. IZV. PROF. DR. SC. TONČI KOKIĆ 3. DOC. DR. SC. BRUNO ČLORKO

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/ica predanog završnog/diplomskog rada (zaokružiti odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude (zaokružiti odgovarajuće):

- a.) u otvorenom pristupu
- b.) rad dostupan studentima i djelatnicima Filozofskog fakulteta u Splitu
- c.) rad dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6/12/24 mjeseci (zaokružiti odgovarajući broj mjeseci)

U slučaju potrebe dodatnog ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

24.09.2021.
mjesto, datum

potpis studenta/ice